II

(Säädökset, joita ei tarvitse julkaista)

KOMISSIO

KOMISSION PÄÄTÖS,

tehty 11 päivänä joulukuuta 2001,

EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan mukaisesta menettelystä

(Asia COMP/E-1/37.919 (ex 37.391) — Pankkien veloittamat maksut euroalueen kansallisten valuuttojen vaihdosta — Saksa)

(tiedoksiannettu numerolla K(2001) 3693)

(Ainoastaan saksankielinen teksti on todistusvoimainen)

(2003/25/EY)

EUROOPAN YHTEISÖJEN KOMISSIO, joka

ottaa huomioon Euroopan yhteisön perustamissopimuksen,

ottaa huomioon 6 päivänä helmikuuta 1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17, ensimmäisen EY:n perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan täytäntöönpanoasetuksen ([1]), sellaisena kuin se on viimeksi muutettuna asetuksella (EY) N:o 1216/1999 ([2]), ja erityisesti sen 3 artiklan ja 15 artiklan 2 kohdan,

ottaa huomioon menettelyn aloittamisesta tässä asiassa 1 päivänä elokuuta 2000 tehdyn komission päätöksen,

on antanut asianomaisille yrityksille ja yritysten yhteenliittymille tilaisuuden esittää huomautuksensa komission esittämistä väitteistä asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 kohdan ja kuulemisesta tietyissä EY:n perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan mukaisissa menettelyissä 22 päivänä joulukuuta 1998 annetun komission asetuksen (EY) N:o 2842/98 ([3]) mukaisesti,

on kuullut kilpailunrajoituksia ja määräävää markkina-asemaa käsittelevää neuvoa-antavaa komiteaa,

ottaa huomioon kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan loppukertomuksen tässä asiassa,

Sekä katsoo seuraavaa:

(*) Luottamukselliset tiedot on poistettu; kyseiset kohdat on merkitty hakasulkeilla ja tähdellä.

([1]) EYVL 13, 21.2.1962, s. 204/62.

([2]) EYVL L 148, 15.6.1999, s. 5.

([3]) EYVL L 354, 30.12.1998, s. 18.

A. JOHDANTO

(1) Tämä EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan rikkomista koskeva päätös on osoitettu seuraaville yrityksille:

— Commerzbank AG,

— Dresdner Bank AG,

— Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG,

— Deutsche VerkehrsBank AG,

— Vereins- und Westbank AG.

(2) Deutsche Verkehrsbank AG:n toimitiloissa Frankfurt am Mainissa 15 päivänä lokakuuta 1997 pidettyyn kokoukseen osallistuneet pankit sopivat, että euroalueen seteleiden ostossa ja myynnissä sovelletaan noin 3 prosentin palkkiota kolmen vuoden pituisella siirtymäkaudella, joka alkaa 1 päivänä tammikuuta 1999. Tarkoituksena oli saada takaisin noin 90 prosenttia valuuttakurssimarginaalitulosta osto- ja myyntikurssien poistuttua käytöstä 1 päivänä tammikuuta 1999.

B. ASIAN KANNALTA MERKITYKSELLISET TUOTEMARKKINAT JA JÄSENVALTIOIDEN VÄLINEN KAUPPA

1 Merkitykselliset tuotemarkkinat

(3) Eurosta tuli 1 päivänä tammikuuta 1999 Euroopan yhtenäisvaluutta. Euroalueeseen kuuluvat 12 maata ovat

Itävalta, Belgia, Suomi, Ranska, Saksa, Irlanti, Italia, Luxemburg, Portugali, Espanja, Alankomaat ja Kreikka ([4]). Siirtymäkaudella (1.1.1999—31.12.2001) eurolla on useita ilmenemismuotoja. Kansalliset rahayksiköt (ATS, BEF/LUF, DEM, ESP, FIM, FRF, IEP, ITL, NLG, PTE ja GRD) ovat euron ilmenemismuotoja, jotka kiinnitettiin peruuttamattomasti euroon 1 päivänä tammikuuta 1999 kiinteillä muuntokursseilla.

(4) Merkitykselliset tuotemarkkinat määritellään euron ilmenemismuotojen ([5]) vaihtopalveluksi, joka ainakin osaksi koskee seteleitä ja metallirahoja (”euroalueen setelit”) ([6]). Tätä palvelua — muiden euroalueen valuuttojen ostoa ja myyntiä — tarjoavat pääasiassa pankit ja valuutanvaihtopisteet. Tyypillisiä esimerkkejä tällaisista vaihtotapahtumista ovat seuraavat:

— muiden euroalueen valuuttojen (käteisen) vaihto veloittamalla tai hyvittämällä euromääräistä tai euroalueen kansallisen valuutan määräistä tiliä,

— muiden euroalueen valuuttojen (käteisen) vaihto euroalueen kansalliseksi valuutaksi (käteiseksi) ja päinvastoin.

(5) Vaikka euroalueen valuuttojen (osittain käteisen) vaihtopalveluiden tarjontapuolella on korvaavuutta, kysyntäpuolella korvaavuutta on erittäin vähän tai ei lainkaan. Erityisesti matkailun alalla asiakkaat noudattavat matkanjärjestäjien ja pankkien neuvoja, joiden mukaan ulkomailla matkustavien kannattaa pitää mukana vain pieniä määriä käteistä ja käyttää sen sijaan maksutai luottokortteja.

(6) Pienyrityksille ja muille sellaisille asiakasryhmille, jotka vaihtavat suurehkoja määriä valuuttaa ulkomailla suoritettavia maksuja varten, pankkisiirrot toiseen maahan eivät aina ole käyttökelpoinen vaihtoehto.

2 **Jäsenvaltioiden välinen kauppa**

(7) Seteli- ja metallirahaa koskevien vaihtotapahtumien määrää koskevat tiedot perustuvat vastauksiin, jotka noin 240 euroalueella sijaitsevaa pankkia antoivat niille lokaja joulukuussa 1999 lähetettyyn kyselylomakkeeseen (ks. johdanto-osan 22—24 kappale).

(8) Liitteessä esitetään euroalueeseen osallistuvissa jäsenvaltioissa vuonna 1998 myytyjen ja ostettujen seteleiden ja metallirahojen määrät kaikkien euroalueen valuuttojen osalta. Todelliset luvut ovat esitettyjä suurempia, sillä kaikki pankit eivät kyenneet toimittamaan tietoja vaihtamansa valuutan määrästä. Lisäksi kyselylomaketta ei lähetetty kaikille euroalueen pankeille. Se ei myöskään kattanut järjestelmällisesti valuutanvaihtopisteiden harjoittamaa valuuttakauppaa, jota koskevat luvut eivät tästä syystä sisälly esitettyihin määriin.

(9) Euroalueen valuuttoja myytiin vuonna 1998 yhteensä 17,5 miljardin euron arvosta. Saksan markan osuus tästä määrästä oli noin 35 prosenttia. Valuuttoja ostettiin noin 24,7 miljardin euron arvosta. Saksan markan osuus tästä määrästä oli yli 50 prosenttia. Valuuttoja ostettiin ja myytiin vuonna 1998 yhteensä noin 42,2 miljardin euron arvosta. Saksan markka oli selkeästi eniten vaihdettu (myyty ja ostettu) euroalueen valuutta (ks. liite, euroalue). Liite osoittaa, että euroalueen valuuttoja vaihdetaan kaikissa jäsenvaltioissa suuria määriä.

C. **SAKSAN MARKKINAT**

1 **Pankit**

(10) Saksan pankkijärjestelmää hallitsevat yleispankit, jotka harjoittavat monenlaisia pankkitoimintoja. Vuoden 1998 lopussa oli yli 3 400 pankkia, joilla oli yli 45 000 konttoria.

(11) Yleispankit voidaan luokitella kolmeen pääryhmään:

— liikepankit (*Kreditbanken*): Tähän ryhmään kuuluvat Deutsche Bank, Bayerische Hypo- und Vereinsbank, Dresdner Bank ja Commerzbank (ns. neljä suurta),

— säästöpankit ja niiden alueelliset tilisiirtoja käsittelevät laitokset (*Sparkassen* ja *Landesbanken*): Tämä ryhmä muodostuu 594 säästöpankista, 12 *Landesbank*-pankista ja DGZ DekaBank Deutsche Kommunalbankista,

— osuuspankit ja niiden keskuspankit (*Volks- und Raiffeisenbanken* ja niiden keskuspankit (*Zentralbanken*)): Tämä ryhmä muodostuu 2 256 paikallisosuuspankista ja neljästä keskuspankista (DG Bank, SGZ-Bank, WGZ-Bank ja GZB-Bank).

(12) Yleispankkien lisäksi on lukuisia erikoistuneita pankkeja, kuten hypoteekkipankkeja (*Hypothekenbanken*) ja erityistoimintoja harjoittavia pankkeja, sekä muita rahoituslaitoksia, kuten asuntolainoihin erikoistuneita pankkeja (*Bausparkassen*).

([4]) Kreikka liittyi euroalueen maiden joukkoon 1 päivänä tammikuuta 2001.

([5]) Vrt. 23 päivänä huhtikuuta 1998 annetun komission suosituksen ensimmäinen johdanto-osan kappale.

([6]) Useimmat pankit ostavat ulkomaan valuuttaa vain seteleinä eikä kolikkoina. Suurin osa valuutanvaihtopisteistä ostaa ulkomaan valuuttaa myös kolikkoina, mutta ne perivät siitä korkeamman vaihtopalkkion kuin seteleiden vaihdosta.

2 **Valuutanvaihtotoiminta**

(13) Kyselytutkimukseen osallistuneista 42 pankista (ks. 22 ja 23 kappale) 35 pankkia harjoittaa valuutanvaihtotoimintaa. Kyseiset 35 pankkia myivät ja ostivat vuonna 1998 yhteisön valuuttoja seuraavasti:

Kuvio

Saksassa vuonna 1998 myytyjen ja ostettujen valuuttojen määrät (euroina)

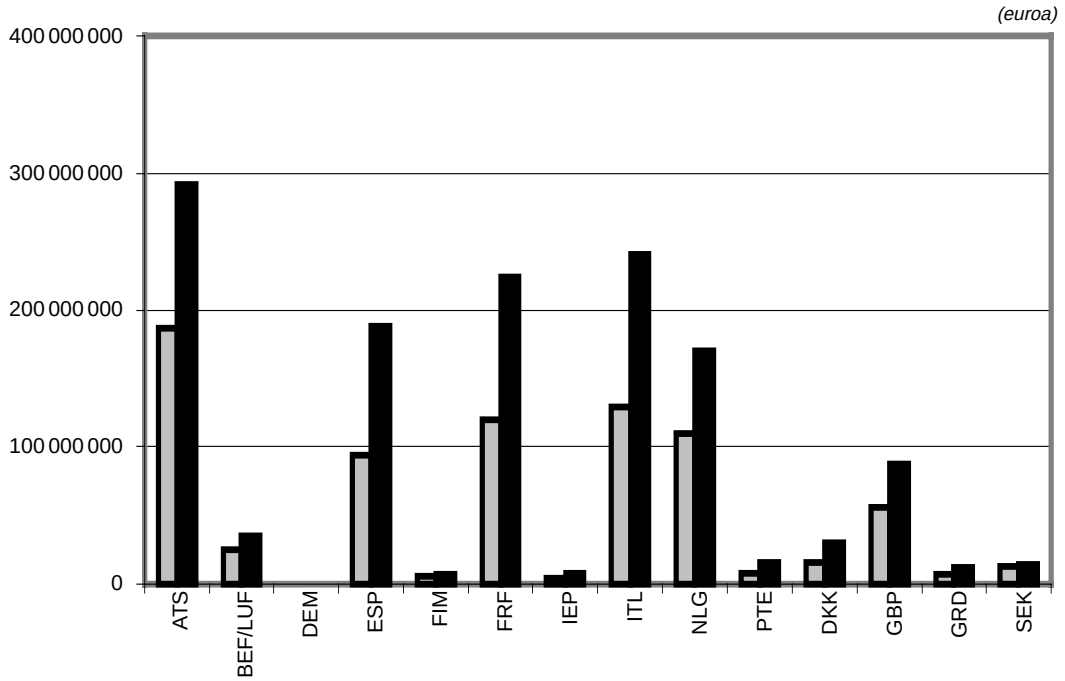

(14) Kuviossa 1 esitettyjen valuuttojen osalta seteleitä myytiin ja ostettiin vuonna 1998 yhteensä noin 2,1 miljardin euron arvosta. Tästä määrästä myynnin osuus oli noin puolet suurempi kuin ostojen. Itävallan šillingin myynti ja osto muodostaa noin 22 prosenttia myytyjen ja ostettujen valuuttojen arvosta, ja sen jälkeen tulevat suuruusjärjestyksessä Italian liira, Ranskan frangi, Espanjan peseta ja Alankomaiden guldeni, joiden osuus vaihtelee noin 18 prosentista 13 prosenttiin. Euroalueen valuuttojen osuus EU:n valuutoilla käytävästä setelikaupasta on noin 90 prosenttia ([7]).

D. **MENETTELY**

1 **Tietopyynnöt**

(15) Komissio lähetti 8 päivänä helmikuuta 1999 asetuksen N:o 17 11 artiklan mukaiset tietopyynnöt kolmelle saksalaiselle pankkiyhdistykselle, jotka ovat Bundesverband deutscher Banken, Deutscher Sparkassen- und Giroverband ja Zentraler Kreditausschuss. Pankkiyhdistyksiä pyydettiin toimittamaan komissiolle kaikki pöytäkirjat ja/tai tiedotteet niistä yhdistyksen kokouksista, joissa keskusteltiin euromuuntamisesta, euroalueen valuuttojen vaihdosta sekä (luottolaitoksille aiheutuvista) kustannuksista ja (asiakkailta veloitettavista) maksuista. Yhdistyksiltä pyydettiin lisäksi kopiot jäsenpankkien kanssa käydystä kirjeenvaihdosta, yhdistyksen jäsenpankeilleen lähettämistä kiertokirjeistä ja jäsenpankeille annetuista vastauksista edellä mainittuihin aiheisiin liittyviin kysymyksiin.

(16) Deutscher Sparkassen- und Giroverband vastasi komissiolle 3 päivänä maaliskuuta 1999 päivätyllä kirjeellä. Bundesverband deutscher Banken ja Zentraler Kreditausschuss vastasivat kumpikin 14 päivänä huhtikuuta 1999 päivätyllä kirjeellä.

([7]) Westdeutsche Landesbankin mukaan Saksan keskuspankin tilastoissa annetaan saksalaisten pankkien valuuttakaupan kokonaisarvoksi 6,8 miljardia euroa; euroalueen valuuttojen osuus kokonaisarvosta on 52 prosenttia. Tämä osoittaa, että ostettujen ja myytyjen euroalueen valuuttojen arvo on noin 3,4 miljardia euroa eikä 2 miljardia euroa, kuten kyselytutkimus osoitti. Westdeutsche Landesbankin vastaus väitetiedoksiantoon, s. 7 (asiakirja-aineisto, s. 3976).

(17) Komissio lähetti 7 päivänä heinäkuuta 1999 Bundesverband deutscher Banken -yhdistykselle asetuksen N:o 17 11 artiklan mukaisen uuden tietopyynnön, jossa se pyysi selvennyksiä eräistä kokouksista, joissa käsiteltiin valuutanvaihdosta veloitettavia maksuja. Bundesverband deutscher Banken vastasi 29 päivänä heinäkuuta 1999 päivätyllä kirjeellä.

(18) Komissio lähetti 6 päivänä maaliskuuta 2000 Bundesverband deutscher Banken -yhdistykselle ja Saksan keskuspankille asetuksen N:o 17 11 artiklan mukaiset uudet tietopyynnöt, joissa se pyysi yksityiskohtaisia tietoja käydyistä keskusteluista ja/tai annetuista suosituksista, jotka koskivat maksuja ja maksurakenteita Saksassa, ja erityisesti

— 3 prosentin maksua ja viiden Saksan markan vähimmäispalkkiota, ja/tai

— 4 prosentin maksua ja kolmen Saksan markan vähimmäispalkkiota.

(19) Bundesverband deutscher Banken ja Saksan keskuspankki ilmoittivat kumpikin 21 päivänä maaliskuuta 2000 päivätyillä kirjeillä, että ne eivät olleet tietoisia tällaisista maksuja ja maksurakenteita koskevista keskusteluista ja/tai suosituksista.

2 **Helmikuussa ja lokakuussa 1999 tehdyt tarkastukset**

(20) Asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan nojalla suoritettiin 16 päivänä helmikuuta 1999 ja 17 päivänä helmikuuta 1999 tarkastukset kahdessa Saksassa sijaitsevassa toimipisteessä:

— Deutsche Bank AG (pääkonttori, Frankfurt),

— Dresdner Bank AG (pääkonttori, Frankfurt).

(21) Asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan nojalla suoritettiin 20 päivänä lokakuuta 1999 ja 21 päivänä lokakuuta 1999 tarkastukset yhdessä Alankomaissa sijaitsevassa toimipisteessä:

— GWK Bank NV / De Grenswisselkantoren NV (Diemen) ([8]).

3 **Pankkien seteleiden vaihdosta veloittamia maksuja koskeva tutkimus**

(22) Komissio lähetti asetuksen N:o 17 11 artiklan nojalla 19 päivänä lokakuuta 1999 päivätyllä kirjeellä noin 240:lle euroalueen pankille kyselylomakkeen, jossa pankeilta pyydettiin tietoja valuutanvaihdosta veloitettavista maksuista ennen euron käyttöönottoa ja sen jälkeen. Kyselylomakkeen saaneiden pankkien osuus euroalueen pankkien liikevaihdosta on noin 80 prosenttia.

(23) Kyselylomakkeessa pyydettiin tietoja kunkin valuutan osto-, myynti- ja viitekursseista (”virallisesta” kurssista) 15 päivänä tammikuuta 1998 ja 15 päivänä joulukuuta 1998 sekä maksuista ja maksurakenteista 15 päivänä tammikuuta 1999. Lisäksi pyydettiin tietoja vuoden 1998 valuuttakauppojen (valuuttakohtaisista) myynti- ja ostomääristä.

(24) Lokakuun 19 päivänä 1999 päivätty kyselylomake lähetettiin 42 saksalaiselle pankille, joiden mukana olivat seuraavat tämän päätöksen kohteena olevat pankit:

— Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG

— Commerzbank AG

— Deutsche VerkehrsBank AG

— Dresdner Bank AG.

4 **Väitetiedoksianto**

(25) Komissio lähetti 3 päivänä elokuuta 2000 ja 10 päivänä elokuuta 2000 päivätyillä kirjeillä väitetiedoksiannot Commerzbank AG:lle, Deutsche Verkehrsbank AG:lle, Reisebank AG:lle, Dresdner Bank AG:lle, Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG:lle, Vereins- und Westbank AG:lle ja muille pankeille ([9]).

5 **Vastaukset väitetiedoksiantoon ja suullinen kuuleminen**

(26) Osapuolten pyynnöstä kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja päätti jatkaa väitetiedoksiantoon vastaamisen aikarajaa 3 päivästä marraskuuta 2000 27 päivään marraskuuta 2000.

(27) Deutsche Verkehrsbank AG ja Reisebank AG ([10]) pyysivät saada tutustua kaikkiin muihin Saksaa koskeviin

([8]) GWK Bank on erikoistunut valuutanvaihtoon, ja sillä on 68 valuutanvaihtopistettä, joista 33 sijaitsee suurilla rautatieasemilla ja 25 valtakunnan rajalla.

([9]) Menettelyn lopettamiseksi huhti- ja toukokuussa 2001 useat pankit ehdottivat a) yksityisiltä henkilöiltä veloitettavien maksujen huomattavaa ja välitöntä pienentämistä (touko-/kesäkuusta alkaen) ja b) tilinomistajilta veloitettavien maksujen pienentämistä vielä enemmän lokakuusta 2001 alkaen. Koska euroalueen valuuttojen vaihtomarkkinat häviävät vuoden lopussa ja koska kuluttajat hyötyisivät välittömästi ehdotetuista toimenpiteistä, jotka myös helpottaisivat euroon siirtymistä, komissio päätti poikkeuksellisesti lopettaa menettelyn seuraavia pankkeja vastaan: Bayerische Landesbank Girozentrale, SEB Bank AG (aikaisemmin BfG Bank AG), Hamburgische Landesbank Girozentrale, Westdeutsche Landesbank Girozentrale, Landesbank Hessen Thüringen Girozentrale, GWK Bank/De Grenswisselkantoren NV (ja emoyhtiöt Fortis NV, Fortis Services Nederland NV, Fortis Bank Nederland NV).

([10]) Deutsche Verkehrsbank AG totesi vastauksessaan väitetiedoksiantoon, että koska ainoastaan Reisebank AG harjoittaa toimintaa vähittäispankkitoiminnan valuuttamarkkinoilla, Deutsche Verkehrsbank AG viittaa kaikilta osin Reisebank AG:n väitetiedoksiantoon antamaan vastaukseen, s. 1 (asiakirja-aineisto, s. 3692).

asiakirjoihin ja erityisesti Alankomaita koskeviin asiakirjoihin. Osapuolet väittivät, että tämä oli välttämätöntä niiden puolustautumisoikeuksien varmistamiseksi, sillä ne epäilivät, että Alankomaiden keskuspankilla oli merkittävä rooli GWK Bankin ja saksalaisten pankkien välisten yhteyksien luomisessa. Pankit uskoivat Alankomaita koskevan aineiston sisältävän asiakirjoja, jotka todistavat Alankomaiden keskuspankin osuuden.

(28) Vastatakseen tähän pyyntöön kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja tarkasti Alankomaita koskevan aineiston (asia COMP/E-1/37.791) ja poimi kaikki asiakirjat, joissa viitataan Saksaan ja muihin maihin. Nämä asiakirjat lähetettiin 12 päivänä tammikuuta 2001 päivätyllä kirjeellä väitetiedoksiannon vastaanottajille, joille annettiin mahdollisuus esittää huomautuksensa 24 päivään tammikuuta 2001 mennessä.

(29) Kaikki osapuolet Deutsche Genossenschaftsbank AG:tä lukuun ottamatta pyysivät suullista kuulemista, ja ne kutsuttiin kuulemistilaisuuteen, joka järjestettiin 1 ja 2 päivänä helmikuuta 2001. Kaikki osapuolet paitsi Deutsche Genossenschaftsbank AG osallistuivat kuulemistilaisuuteen.

(30) Suullisen kuulemisen aikana paikalla olleille osapuolille ilmoitettiin, että niille toimitettaisiin jäljennös sisämarkkina-asioista vastaavan pääosaston sisäisestä muistiosta, joka sisältää lyhyen analyysin noin 700 kantelusta, jotka komission yksiköt (sisämarkkinoiden ja kuluttaja-asioiden pääosastot) ovat saaneet yhteisön kuluttajilta ja jotka koskevat pankkien erilaisista maksutavoista ja palveluista veloittamia maksuja euron käyttöönoton jälkeen.

(31) Kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja lähetti 26 päivänä helmikuuta 2001 päivätyllä kirjeellä edellä mainitun jäljennöksen sisämarkkina-asioista vastaavan pääosaston sisäisestä muistiosta osapuolille ja pyysi niitä esittämään huomautuksensa kyseisestä muistiosta ja itse kuulemistilaisuudesta 14 päivään maaliskuuta 2001 mennessä.

(32) Ne pankit, jotka esittivät huomautuksia sisäisestä muistiosta, väittivät, että ainoa syy kanteluihin oli se, että asiakkaat pystyivät nyt ensimmäistä kertaa näkemään selvästi maksut, sillä osto- ja myyntikurssien välinen ero ei enää peittänyt niitä. Dresdner Bank AG totesi, että kuluttajat olivat pettyneitä, sillä ne olivat erheellisesti odottaneet, että maksuja ei enää veloitettaisi ollenkaan.

(33) Lisäksi osapuolet toistivat 1 ja 2 päivänä helmikuuta 2001 järjestetyssä suullisessa kuulemistilaisuudessa pyyntönsä saada tutustua rajoituksetta kaikkiin samanaikaisesti käsiteltävinä oleviin maakohtaisiin aineistoihin. Kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja hylkäsi nämä pyynnöt 6 päivänä elokuuta 2001 päivätyllä kirjeellä. Myös muut pyynnöt saada tutustua samanaikaisesti käsiteltävinä oleviin maakohtaisiin aineistoihin hylättiin ([11]).

E TAPAHTUMIEN KUVAUS

1 Euron käyttöönotto

(34) Madridissa 15—16 päivänä joulukuuta 1995 kokoontunut Eurooppa-neuvosto hyväksyi aikataulun euroon siirtymiselle. Madridin Eurooppa-neuvosto asetti talous- ja rahaliiton (EMU) kolmannen vaiheen aloituspäiväksi 1 päivän tammikuuta 1999. Euroalueen maiden valuutat kiinnitetään tästä päivästä alkaen kolmeksi vuodeksi peruuttamattomasti kiinteillä muuntokursseilla euroon ([12]).

(35) Euro on 1 päivästä tammikuuta 1999 alkavan kolmivuotisen siirtymäkauden ajan ”virtuaalivaluutta” euroalueen maissa. Kunkin euroalueen maan kansalliset setelit ovat edelleen käytöss ja euroalueen valuuttojen ostoon ja myyntiin liittyviä valuutanvaihtopalveluja tarvitaan edelleen tämän ajanjakson aikana. Euroalueen valuuttojen muuntaminen tapahtuu kuitenkin peruuttamattomilla muuntokursseilla eikä muilla kursseilla.

(36) Viimeistään 1 päivänä helmikuuta 2002 eurosetelit ja -kolikot lasketaan liikkeeseen kansallisten seteleiden ja kolikoiden rinnalle. Enintään kuusi kuukautta tämän jälkeen euro on korvannut kokonaan kansalliset valuutat euroalueen jäsenvaltioissa.

(37) Muuntokurssien käyttöä selvennettiin tietyistä euron käyttöön ottamiseen liittyvistä säännöksistä 17 päivänä kesäkuuta 1997 annetussa neuvoston asetuksessa (EY) N:o 1103/97 ([13]). Kyseisen asetuksen 4 artiklan 3 kohdan mukaan ”muuntokursseja käytetään muunnettaessa euroyksikköä kansallisiksi rahayksiköiksi tai kansallisia rahayksikköjä euroyksiköksi”.

(38) Ennen euron käyttöönottoa 1 päivänä tammikuuta 1999 pankit sovelsivat Saksassa lähes yksinomaan niin sanottua valuuttakurssimarginaalia (osto- ja myyntikurssin eroa) veloittaessaan asiakkailtaan maksua euroalueella käytössä olevien seteleiden ja metallirahojen vaihdosta

([11]) Ks. asia T-216/01 R ja T-219/01 R.

([12]) Madridissa 15—16 päivänä joulukuuta 1995 kokoontuneen Eurooppa-neuvoston päätelmät yhteisen rahan käyttöönottoa koskevasta suunnitelmasta. http://europa.eu.int/euro/.

([13]) EYVL L 162, 19.6.1997, s. 1.

(jäljempänä 'euroalueen seteleiden vaihto') ([14]). Muuntokurssien peruuttamaton kiinnittäminen 1 päivästä tammikuuta 1999 alkaen merkitsi erilaisten osto- ja myyntikurssien eli valuuttakurssimarginaalin poistumista keinona ilmoittaa euroalueen seteleiden vaihdosta veloitettavat maksut.

(39) Lisäksi valuuttakurssivaihteluiden ennen euron käyttöönottoa aiheuttamasta valuuttakurssiriskistä johtunut kustannusten epävarmuustekijä poistui, kun euroalueen valuuttojen kiinteät muuntokurssit tulivat voimaan 1 päivänä tammikuuta 1999.

(40) Vaikka Madridissa joulukuussa 1995 kokoontuneen Eurooppa-neuvoston hyväksymässä skenaariossa luotiin periaatteet euroon siirtymiselle, monet kolmanteen vaiheeseen siirtymisen teknistä valmistelua koskevat käytännön yksityiskohdat jäivät avoimiksi. Vuonna 1996 komissio sai valuuttojen käyttäjiä edustavilta yhdistyksiltä kirjallisia huomautuksia ja kysymyksiä siirtymiseen liittyvistä eri tekijöistä. Yhdistysten esille ottamien huolenaiheiden käsittelemiseksi ja teknisten valmistelujen edistämiseksi komissio järjesti 15 päivänä toukokuuta 1997 pyöreän pöydän kokouksen euroon siirtymisen käytännön näkökohdista. Pyöreän pöydän kokous tarjosi keskustelufoorumin kaikille julkisille ja yksityisille osapuolille, ja kokouksessa käsiteltiin kahta pääasiakokonaisuutta: ongelmattoman euroon siirtymisen varmistavia käytännön järjestelyjä ja valuutan käyttäjien auttamista sopeutumaan euroon ([15]).

(41) Näiden kahden asiakokonaisuuden yhteydessä pyöreän pöydän kokouksessa käsiteltiin useita EMUa koskevia kysymyksiä. Näihin kysymyksiin kuului muun muassa "muuntamisesta aiheutuvat kustannukset vuosina 1999—2001 ja lopullisen siirtymisen aikana". Tätä asiaa koskevissa keskusteluissa keskityttiin pääasiassa kansallisten valuuttayksiköiden muuntamiseen euroyksikköön (ja päinvastoin). Kokouksen osallistujat katsoivat, että yhden euroalueen jäsenvaltion seteleiden vaihtamisesta toisen jäsenvaltion valuuttaan olisi siirtymäkauden aikana veloitettava maksu, koska "muut kustannukset säilyvät siitäkin huolimatta, että valuuttakurssiriski poistuu ja siten kustannukset pienenevät noin 20 prosenttia".

(42) Komissio perusti 15 päivänä toukokuuta 1997 järjestetyn pyöreän pöydän kokouksen jälkeen "asiantuntijaryhmän, joka käsittelee pankkien euroon muuntamisesta perimiä maksuja" (jäljempänä 'asiantuntijaryhmä'), samanaikaisesti useiden muiden ryhmien kanssa. Asiantuntijaryhmä, joka muodostui pankkialan, maksujärjestelmien, yritysmaailman ja kuluttajayhdistysten asiantuntijoista, kokoontui kuusi kertaa Brysselissä (10 päivän syyskuuta ja 20 päivän lokakuuta 1997 välisenä aikana) ja sai kirjallisia ja suullisia lausuntoja lukuisilta markkinayhdistyksiltä ja -laitoksilta. Myös komissio ja Euroopan rahapoliittinen instituutti (jäljempänä 'ERI') avustivat sitä.

(43) Asiantuntijaryhmän tehtävänä oli tarkastella sitä, olisiko pankeilla oikeus periä maksuja euroon muuntamisesta, aikoivatko ne veloittaa muuntamisesta, tarvitaanko yhteisön tasolla uusia sääntöjä, ja kuinka muuntamisesta perittävien maksujen läpinäkyvyys voitaisiin varmistaa. Asiantuntijaryhmä määritteli 20 päivänä marraskuuta 1997 antamassaan raportissa ([16]) 'muuntamisen' tarkoittavan euroalueen jäsenvaltioiden kansallisten valuuttojen muuntamista euroon. Muuntamisella tarkoitetaan siten rahamäärän valuuttayksikön laskennallista muuttamista omasta kansallisesta rahayksiköstä euroyksiköksi ja päinvastoin ([17]). Raportissa todetaan selvästi, että siinä ei käsitellä pankkipalvelujen maksuja ([18]).

(44) Euroopan pankkiyhdistysten liitto (EBF) antoi todistajalausunnon asiantuntijaryhmälle 24 päivänä syyskuuta 1997. Tässä kokouksessa asiantuntijaryhmän puheenjohtaja kysyi EBF:ltä, olisiko mahdollista laatia jäsenvaltioittain luettelo erityisistä maksuttomista tai maksullisista euroon liittyvistä palveluista. EBF pyysi 3 päivänä lokakuuta 1997 EMU-komiteaansa toimittamaan nämä tiedot 10 päivään lokakuuta 1997 mennessä. Asiantuntija-

([14]) Kun on kyse seteleiden ja metallirahojen ostosta ja myynnistä, marginaali määritetään markkinoiden viitekurssin mukaisesti. Tässä tapauksessa osto- ja myyntikurssi määritellään kurssiksi, jota pankki soveltaa ostaessaan valuuttaa asiakkaalta tai myydessään sitä asiakkaalle. Tämä merkitsee sitä, että ostokurssi on viitekurssia alhaisempi ja myyntikurssi vastaavasti korkeampi. Riippuen siitä, onko kyse osto- vai myyntitapahtumasta, marginaali on joko viite- ja ostokurssin välinen ero tai myynti- ja viitekurssin välinen ero. Valuutanvaihdossa marginaali voidaan ilmoittaa prosentuaalisena vaihteluvälinä (suhteessa viitekurssiin).
Valuuttakaupassa marginaali ilmaisee yksinkertaisesti osto- ja myyntikurssin välisen eron. Marginaalien koko voi vaihdella markkinoiden volatiliteetin mukaan. Ne voivat olla niin pieniä, että ne noteerataan valuuttayksikön yhden prosentin sadasosina (0,01 %), jota kutsutaan yleensä pisteeksi.

([15]) Ks. "*Round table on practical aspects of the changeover to the euro. Summary and conclusions*", Bryssel, 15.5.1997; http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/finances/banks/expert.htm.

([16]) "*Report of the Expert Group on Banking Charges for Conversion to the Euro*", laadittu Euroopan komissiolle, Bryssel, 20.11.1997, s. 2.

([17]) Oikeudellisesti tarkasteltuna muuntaminen, siinä muodossa kuin termiä käytetään tässä, on käytännössä tuntematon ilmiö. Tämä johtuu siitä, että "muuntamisella" on vähän yhteistä samanlaiselta kuulostavien oikeudellisten käsitteiden kuten "vaihdettavuus" tai "valuutanvaihto" kanssa. Kansallinen valuuttayksikkö on ainoastaan euron (väliaikainen) esiintymismuoto. Rahamäärän oikeudellinen identiteetti on sama riippumatta siitä, että se väliaikaisesti ilmaistaan tavalla tai toisella. Oikeudellisesti lähinnä vastaavanlaisessa tilanteessa ovat kansallisen valuutan yksiköt ja alayksiköt. Siten 70 pfennigiä on yhtä paljon kuin 0,70 Saksan markkaa, eikä sen merkintätapa johdu oikeudellisista seikoista vaan riippuu ennemminkin siitä, mikä on teknisesti soveltuvin tapa. Ks. "*Report of the Expert Group on Banking Charges for Conversion to the Euro*, Annex A: Legal aspects of charging for conversion".

([18]) Ks. Euroopan komissiolle laaditun raportin "Report of the Expert Group on Banking Charges for Conversion to the Euro" 4 kohta "What is conversion", Bryssel, 20.11.1997.

ryhmä päätteli 20 päivänä marraskuuta 1997 päivätyssä raportissaan, että "useimmat pankit aikoivat periä asiakkailtaan maksun euroalueen kansallisten seteleiden vaihdosta siirtymäkauden aikana, mutta maksut olisivat nykyistä pienempiä valuuttakurssiriskin poistumisen vuoksi. Maksut kattaisivat seteleiden käsittelystä, varastoinnista ja vakuuttamisesta aiheutuvat kustannukset, setelivarastojen pitämisen vaihtoehtoiskustannukset ja väärennettyjen seteleiden aiheuttaman riskin."

(45) Asiantuntijaryhmä päättelee ja suosittelee raportissaan muun muassa seuraavaa:

— "Jotta edistettäisiin hyvää käytäntöä olla veloittamatta maksua muuntamisesta, ryhmän mielestä komission olisi suositeltava pankeille 'hyvää veloituskäytäntöä', jonka mukaan muuntaminen on veloituksetonta […]* Käytäntö olisi ennemminkin neuvoa-antava kuin sitova."

— "Kun pankeilla on oikeus veloittaa maksu muuntamisesta ja ne päättävät tehdä niin, on käytettävä muuntokurssia (eli peruuttomattomasti euroon kiinnitettyä kurssia). Ryhmä suosittelee […]*, että muuntokurssin ja kaikkien maksujen käytön olisi oltava läpinäkyvää ja ne olisi sisällytettävä 'hyvään veloituskäytäntöön'. Sen riskin pienentämiseksi, että kuluttajat katsovat maksujen johtuvan euron käyttöönotosta, ryhmä suosittelee […]*, että pankkien olisi aloitettava käytännön soveltaminen ennen 1 päivää tammikuuta 1999, jos se on mahdollista."

(46) Komissio antoi 23 päivänä huhtikuuta 1998 suosituksen euromuuntamisen pankkimaksuista ([19]). Suosituksessa vahvistetaan "hyvä veloituskäytäntö" muuntamiseen ([20]) maksuitta tietyissä muuntotapahtumissa, joista lain mukaan ei saa veloittaa maksua, ja tietyissä muissa muuntotapahtumissa euron ongelmattoman käyttöönoton helpottamiseksi (2 artikla). Pankkeja vaaditaan laissa esimerkiksi muuntamaan euromääräiset saapuvat maksut veloituksetta kansallisiksi rahayksiköiksi siirtymäkauden aikana. Komissio suosittelee, että pankit muuntaisivat veloituksetta myös vastaavat lähtevät maksut.

(47) Hyvään veloituskäytäntöön ei sisälly euroalueen seteleiden vaihto veloituksetta. Suosituksessa ei rajoiteta pankkien vapautta määritellä vapaasti maksut oman kaupallisen politiikkansa mukaisesti.

(48) Ainoa velvollisuus, joka suosituksessa asetettiin pankeille osallistuvien jäsenvaltioiden seteleiden ja metallirahojen vaihdon osalta, koskee avoimuutta: "pankkien olisi esitettävä selvästi soveltavansa muuntokursseja asetuksen (EY) N:o 1103/97 säännösten mukaisesti […]* ja yksilöitävä erikseen muuntokurssista kaikki muut mahdollisesti sovelletut maksut" (3 artiklan 1 kohta). Lisäksi suosituksessa todetaan, että pankkien olisi annettava selkeät ja avoimet tiedot näistä muunto- tai vaihtomaksuista antamalle asiakkaille etukäteen kirjallisesti yleiset tiedot maksuista, joita pankki aikoo soveltaa, ja jälkikäteen täsmälliset tiedot maksuista, joita pankki on soveltanut (3 artiklan 2 kohta).

(49) Suosituksen mukaan pankkien olisi tiedotettava asiakkailleen ennen 1 päivää tammikuuta 1999, aikovatko ne noudattaa suositusta ja missä määrin (4 artiklan 2 kohta). Pankeille suositeltiin myös, että ne julkistaisivat joko yksin tai ryhmissä aikomuksensa noudattaa suositusta (4 artiklan 3 kohta).

(50) Komissio julkaisi 8 päivänä joulukuuta 1998 kertomuksen kyseisen suosituksen täytäntöönpanosta ("Implementation of the Commission Recommendation on Banking Charges for Conversion to the euro" ([21])). Kertomuksessa käsitellään tietoja, jotka Euroopan pankkiyhdistykset lähettivät komissiolle jäsenpankkiensa aikomuksesta noudattaa suositusta. Heinäkuussa 1998 komissio pyysi neljää pankkiyhdistystä (Euroopan pankkiyhdistysten liittoa, Euroopan säästöpankkiliittojen keskusliittoa, Euroopan osuuspankkiliittojen keskusliittoa ja European Mortgage Federationia) ilmoittamaan 1 päivään marraskuuta 1998 mennessä, aikoivatko niiden jäsenpankit noudattaa suositusta ja missä määrin. Kunkin yhdistyksen toimittamat tiedot ja arviot on julkaistu kertomuksen liitteissä.

(51) Saksan osalta kertomuksessa todetaan seuraavaa:

"Suosituksen noudattaminen euroalueen jäsenvaltioissa

Koko Saksan luottosektoria edustava keskusluottokomitea (ZKA) on päättänyt noudattaa suosituksen sääntöjä. Saksan pankkiliiton (Bundesverband deutscher Banken) mukaan kaikki sen jäsenet aikovat panna suosituksen täytäntöön samoin kuin EACB:n ja ESBG:n jäsenet Saksassa.

… … … …

([19]) EYVL L 130, 1.5.1998, s. 22.

([20]) Suosituksessa 'muunnolla' tarkoitetaan rahamäärän valuuttayksikön muuttamista omasta kansallisesta rahayksiköstä euroyksiköksi ja päinvastoin muuntokurssilla asetuksen (EY) N:o 1103/97 säännösten mukaisesti.

([21]) Tämä asiakirja on julkaistu liitteineen Internet-sivulla http://europa.eu.int/comm/dgs/internal_market/.

Asiakkaille suunnattu tiedotus […]*

Saksassa, jossa pankit ovat julkaisseet runsaasti euron käyttöönottoa koskevaa tiedotusmateriaalia, EBF:n jäsenpankit selvittävät suosituksen sisältöä kirjeissä ja esitteissä."

2 **Saksaa koskevia taustatietoja**

(52) Suullisessa kuulemistilaisuudessa, joka järjestettiin 1 ja 2 päivänä helmikuuta 2001, esiteltiin yleisesti oikeudellista ja taloudellista taustaa. Tämän esityksen ja Westdeutsche Landesbankin mukaan useita liikepankkien ja Saksan keskuspankin (Bundesbank) välisiä kokouksia pidettiin ennen lokakuuta 1997.

(53) Frankfurtissa järjestettiin 8 päivänä heinäkuuta 1997 usean liikepankin ja Saksan keskuspankin välinen kokous, jossa keskusteltiin euron käyttöönoton seurauksista ulkomaisten seteleiden ja metallirahojen ostoon ja myyntiin ([22]).

(54) Tämän kokouksen jälkeen keskuspankki lähetti 22 päivänä heinäkuuta 1997 liikepankeille ([23]) kyselylomakkeen, joka koski seteleiden ostamista ja myymistä vähittäis- ja tukkumarkkinoilla. Kyselylomakkeessa pyydettiin tietoja vaihdettujen seteleiden määristä, maksujen avoimuudesta siirtymäkauden aikana, seurauksista, joita vähittäispankkitoiminnalle olisi siitä, jos Saksan keskuspankki tarjoaisi maksutonta palvelua yleisölle, ja joita tukkupankkitoiminnalle olisi siitä, jos Saksan keskuspankki tarjoaisi liikepankeille maksutonta seteleiden kotiuttamispalvelua. Saksan keskuspankki ilmoitti käsittelevänsä kaikki vastaukset luottamuksellisesti.

(55) Heinäkuun 8 päivänä 1997 pidetyn kokouksen ja Saksan keskuspankin 22 päivänä heinäkuuta 1997 lähettämän kyselylomakkeen seurauksena neljä liikepankkia (Commerzbank AG, Deutsche Verkehrsbank AG, Reisebank AG ja Westdeutsche Landesbank) lähettivät 25 päivänä heinäkuuta 1997 päivätyn kirjeen Saksan keskuspankille ja ilmoittivat, että niiden mielestä valuuttakurssimarginaali (eli euroalueen valuuttojen osto- ja myyntikurssit) olisi säilytettävä. Syynä oli se, että välttämättömiä tietoteknisiä muutoksia ei olisi mahdollista tehdä ajoissa ja kaikista muutoksista aiheutuisi lisäkustannuksia, jotka johtaisivat asiakkailta veloitettavien maksujen nousemiseen ([24]):

"[…]* Euroalueen maiden keskuspankkien on muuntokurssien kiinnittämisen jälkeen vaihdettava euroalueen valuuttoja veloituksetta. Saksan keskuspankki (Bundesbank) ja osavaltioiden keskuspankit (Landeszentralbanken) eivät kuitenkaan ole kiinnostuneita ottamaan hoitaakseen pankkien yksityisasiakkaiden palvelua, koska sitä varten olisi perustettava uusi infrastruktuuri.

Suunniteltu keskuspankin velvoittaminen ostamaan euroalueen valuuttoja ilman korvausta johtaisi väistämättömästi kuluttajien ryntäykseen osavaltioiden keskuspankkeihin, sillä liikepankit kieltäytyisivät kustannussyistä ostamasta valuuttoja ilman marginaalia.

Valuutanvaihtotoiminnan liikevaihto Saksan pankkikonttoreissa on 16 miljardia Saksan markkaa. DEM-clearingin liikevaihto ulkomaisten kirjeenvaihtajapankkien kanssa olisi lisättävä tähän lukuun. Asiakkailta tehtyjen ostojen määrä ja kotiutusmäärät arvioidaan erillistä Saksan keskuspankin lomaketta käyttäen.

Allekirjoittajat, joilla on paljon valuutanvaihtotoimintaa, ovat keskustelleet välttämättömien toimenpiteiden käytännön täytäntöönpanosta.

Maksun veloittamista nykyisten marginaalien (osto-/myyntikurssit) sijasta pidettiin hyvin ongelmallisena.

Keskustelujen seurauksena kaikki osallistujat periaatteessa hylkäsivät muutoksen, koska siitä johtuvat tietotekniikan mukauttamisesta aiheutuvat kustannukset tekisivät seteleiden vaihtamisesta kalliimpaa eikä yleisö hyväksyisi maksujen korotuksia. Kansalaiset eivät erityisesti ymmärtäisi maksun käyttöönottoa, koska muuntokurssit on kiinnitetty ja keskuspankit ostavat kiinteällä kurssilla.

On myös tärkeää huomata, että tietotekniikkamuutoksia ei voitaisi tehdä näin lyhyessä ajassa.

Euron kanssa toimivien liikekumppaneidemme keskuudessa suoritettu kysely osoitti, että myös ulkomaiset pankit vaativat marginaalin säilyttämistä.

([22]) Westdeutsche Landesbankin vastaus väitetiedoksiantoon, s. 16 (asiakirja-aineisto, s. 3985).

([23]) Westdeutsche Landesbankin vastaus väitetiedoksiantoon, s. 16 (asiakirja-aineisto, s. 3985).

([24]) "Auswirkungen der EWWU auf das Sortengeschäft", 25 päivänä heinäkuuta 1997 päivätty kirje, jonka lähettäjä on Interessengemeinschaft Sortenhandel c/o […]* (Deutsche Verkehrsbank AG) ja vastaanottaja […]* (Hessenin osavaltion keskuspankki); kirjeen ovat allekirjoittaneet Commerzbank AG, Deutsche Verkehrsbank AG, Reisebank AG ja Westdeutsche Landesbank ja siitä lähetettiin jäljennös Saksan keskuspankille, Bundesverband deutscher Bankenille, Bundesverband der Deutschen Volksbankenille ja Raiffeisenbankenille sekä Deutscher Sparkassen und Giroverbandille (asiakirja-aineisto, s. 2965).

Pankeille, joilla on sivukonttoreita, voi olla mahdollista soveltaa kiinteää kurssia ja palkkiota asiakaspalvelussa ja säilyttää marginaalit pankkien välisessä liiketoiminnassa, sillä ne voivat vaikuttaa suoraan sivukonttoreihinsa. Säästöpankkien (Sparkassen) ja osuuspankkien (Genossenschaftsbanken) tapauksessa tällaisen ratkaisun toteuttaminen olisi vaikeaa, sillä itsenäiset säästöpankit ja osuuspankit tuskin suostuisivat perimään asiakkailtaan kiinteää kurssia ja palkkiota samalla kun niiden itse olisi sovellettava osto-/myyntikursseja keskuspankkiensa kanssa.

Edellä mainituista syistä allekirjoittajat, jotka ovat valuutanvaihdon asiantuntijoita, vetoavat osto- ja myyntikurssien säilyttämisen sekä entisissä menettelyissä pysymisen puolesta haittojen välttämiseksi ennen euron käyttäänottoa."

(56) Heinä- ja elokuun 1997 aikana liikepankit vastasivat edellä mainittuun (54 kappale) Saksan keskuspankin kyselylomakkeeseen ([25]).

(57) Luxemburgissa 12 ja 13 päivänä syyskuuta 1997 pidetyn epävirallisen ECOFIN-neuvoston jälkeen järjestettiin Frankfurtissa 15 päivänä syyskuuta 1997 liikepankkien ja Saksan keskuspankin välinen kokous. Kokouksessa selvennettiin edelleen sitä, että maksujen veloittaminen valuuttakurssimarginaalin (eli osto- ja myyntikurssien) avulla ei olisi enää mahdollista 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen. Kaikki maksut olisi eriteltävä:

"Lisäksi käsiteltiin palkkioita, erityisesti valuutanvaihtopalkkioita. Osavaltioiden keskuspankit lähettivät 1 päivänä syyskuuta 1997 kirjeitse kyselylomakkeen, jonka tarkoituksena oli selvittää, perisivätkö liikepankit palkkion euroalueen kansallisten seteleiden vaihdosta vai käyttäisivätkö ne kyseisen kahden valuuttakurssin välistä eroa eli marginaalia. Saksan keskuspankki totesi, että vaihtomaksun periminen marginaalin kautta ei olisi mahdollista. Ainoa mahdollisuus olisi käyttää palkkiota."

3 **Merkitykselliset tosiseikat**

(58) Huhtikuussa 1997 GWK Bank, jolla on 68 valuutanvaihtopistettä (33 suurilla rautatieasemilla ja 25 valtakunnan rajalla) huolestui hinnoista, joita Saksassa sovelletaan euroalueen seteleiden ostossa ja myynnissä marginaalin poistuttua käytöstä 1 päivänä tammikuuta 1999.

(59) GWK Bank otti yhteyttä vastaavanlaiseen saksalaiseen pankkiin, Reisebank AG:hen (jolla on 59 valuutanvaihtopistettä suurilla rautatieasemilla ja rajanylityspaikoilla), ilmoittaakseen sille aluksi, että Saksan keskuspankki voisi käyttää noin 200 konttorin verkostoaan tarjotakseen kuluttajille veloituksetta euroalueen seteleiden ostamiseen liittyviä palveluja siirtymäkauden aikana (1.1.1999—31.12.2001) Euroopan keskuspankkijärjestelmän perussäännön (jäljempänä 'EKPJ:n perussääntö') 52 artiklan soveltamisen seurauksena. Tämä muodostaisi uhkan Reisebank AG:n lisäksi myös GWK Bankin pääliiketoiminnalle, joka oli Saksan markkojen ostaminen ja myyminen.

(60) GWK Bank pyysi Reisebank AG:tä aloittamaan muiden saksalaisten pankkien kanssa neuvottelut, joiden ensisijaisena tavoitteena olisi yrittää varmistaa, että Saksan keskuspankki ei tarjoa ilmaista palvelua kuluttajille 200 konttorin verkostonsa kautta.

(61) Nämä neuvottelut ja yhteydenotot johtivat kokoukseen, joka pidettiin Deutsche Verkehrsbank AG:n tiloissa (Frankfurt) 15 päivänä lokakuuta 1997 ja jossa useat saksalaiset pankit sopivat hinnoista.

(62) Tästä kilpailusääntöjen rikkomisesta on asiakirjatodisteita kokouksia ja puhelinkeskusteluja koskevissa muistioissa, jotka löydettiin GWK Bankin (Diemen) toimitiloissa Alankomaissa 20 ja 21 päivänä lokakuuta 1999 suoritetussa tarkastuksessa.

3.1 *GWK Bankin ja Reisebank AG:n välinen kokous 29 päivänä huhtikuuta 1997*

(63) Frankfurtissa järjestettiin 29 päivänä huhtikuuta 1997 GWK Bankin ja Reisebank AG:n välinen kokous ([26]). Kokouksen pöytäkirjan mukaan GWK Bank oli yllättynyt siitä, ettei Reisebank AG tiennyt muutoksista, jotka olivat odotettavissa euroalueen seteleiden vaihtomarkkinoilla 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen. Reisebank AG oli siinä käsityksessä, että euroalueen seteleiden vaihdossa sovellettavat valuuttakurssimarginaalit ja palkkiojärjestelmä säilyisivät vuoteen 2002, jolloin käteinen euro otetaan käyttöön:

"Pöytäkirja 29 päivänä huhtikuuta 1997 Deutsche Reisebankin ([27]) kanssa Frankfurtissa pidetystä kokouksesta, jossa käsiteltiin euro-ongelmaa (päiväys 2.5.1997).

[…]*

([25]) Westdeutsche Landesbankin vastaus väitetiedoksiantoon, s. 17 (asiakirja-aineisto, s. 3986).

([26]) "Tiivistelmä Deutsche Reisebankin kanssa 29 päivänä huhtikuuta 1997 Frankfurtissa käydyistä euroon liittyviä ongelmia koskevista keskusteluista". Läsnä: […]* (Reisebank AG), […]* (Reisebank AG), […]* (GWK), […]* (GWK); cc: […]* (GWK), […]* (GWK) ja […]* (GWK); Muistio nro AS/HB/Orig97/061, päivätty 2 päivänä toukokuuta 1997 (asiakirja-aineisto, s. 2939).

([27]) GWK:n tiloista löydetyissä asiakirjoissa käytetään Reisebank AG:stä lähes aina nimeä Deutsche Reisebank.

Keskustelujen tunnelmaa kuvaa ennen kaikkea GWK:n hämmästyneisyys siitä, ettei Deutsche Reisebankilla ollut tuoreita tietoja asiasta, ja Deutsche Reisebankin hämmästyneisyys Saksan keskuspankin ottamasta kannasta ja muista (lyhytaikaisista) euroon liittyvistä ongelmista."

Deutsche Reisebankin olettamukset

Deutsche Reisebankin edustajat olivat mielestään valmistautuneita euroon. Korttimyynnin kehittäminen, valuutanvaihtopisteiden avaaminen Saksan itärajalla ja markkinaosuuden parantaminen valuutanvaihtomarkkinoilla toisi riittävästi tuloja, jotta tulevaisuuteen voidaan suhtautua luottavaisin mielin. Tässä tilannearviossa Deutsche Reisebank olettaa kuitenkin, että euro-ongelma tulee eteen vasta vuonna 2002. Deutsche Reisebank odottaa, että käteisen vaihtomarkkinoilla ei tapahdu muutoksia 1 päivän tammikuuta 1999 (tai jopa toukokuun 1998) ja 1 päivän heinäkuuta 2002 välisenä aikana, jolloin

1. nykyinen marginaalijärjestelmä säilyy;

2. nykyinen palkkiojärjestelmä säilyy;

3. nykyinen valuutanvaihtopisteiden verkosto säilyy muuttumattomana.

(64) GWK Bankin Reisebank AG:lle kokouksessa antamat tiedot olivat yllättäviä ja huolestuttavia. Esille tuodut tärkeimmät asiat olivat:

— valuuttakurssimarginaalit poistuisivat vuonna 1999 ja ne korvattaisiin näkyvällä maksulla,

— kansalliset keskuspankit painostivat Euroopan rahapoliittisen instituutin (ERI) vaikutuksesta liikepankkeja pienentämään pankkimaksuja 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen,

— Alankomaiden keskuspankki oli päättänyt, että 52 artiklan soveltaminen alankomaalaisiin liikepankkeihin merkitsisi euroalueen ulkomaisten seteleiden kotiuttamista alkuperämaahansa ilmaiseksi. Muut kansalliset keskuspankit harkitsivat maksuttoman vaihtopalvelun tarjoamista kuluttajille,

— liikkui huhuja, joiden mukaan saksalaiset liikepankit olivat valmiita vaihtamaan maksutta euroalueen seteleitä 1 päivästä tammikuuta 1999 alkaen.

(65) Edellä mainituista seikoista kokouspöytäkirjassa todetaan seuraavaa:

"GWK:n antamat tiedot

Sen jälkeen kun olimme antaneet tietomme, ilmassa aisti epäuskon ja pelon.

Annoimme seuraavat tiedot:

1. On erittäin todennäköistä, että marginaalijärjestelmä poistuu käytöstä vuonna 1999, mikä lisää tulospuolen paineita; Alankomaissa pankit katsovat, että marginaali on nolla ja se täytyy korvata (näkyvällä) palkkiolla. Tämän seurauksena yleinen mielipide voi kääntyä tätä korkeampaa palkkiota vastaan.

2. Alankomaiden keskuspankki on yrittänyt (ja […]* mukaan yrittää edelleen) saada pankit veloittamaan huomattavasti pienempää korvausta euroalueen käteisen rahan vaihdosta, ja Alankomaiden keskuspankin kannan lievä muutos parempaan suuntaan johtuu ainoastaan pankkien peräänantamattomuudesta (GWK:n toimittamien tietojen mukaan). Tästä voimme päätellä, että muut keskuspankit painostavat (ERI:n vaikutuksesta) liikepankkeja samalla tavalla.

3. Tämä (poliittinen) paine on yhdessä 52 artiklan kanssa johtanut suuria liikepankkeja koskevaan ERI:n tutkimukseen. GWK on (erikoistumisensa vuoksi) yksi pienistä tutkimukseen osallistuneista pankeista.

4. Alankomaiden keskuspankki haluaa tulkita 52 artiklaa erittäin suppeasti siten, että eurooppalaisten keskuspankkien on ainoastaan kotiutettava ylimääräiset euroalueen setelit maksutta ja että ne eivät halua muuttaa valuutanvaihtotoiminnan (vähittäisasiakkaat) nykyistä infrastruktuuria kyseisen ajanjakson aikana.

5. Alankomaiden keskuspankki on muodostanut kantansa sen jälkeen, kun sille oli ilmoitettu odotettavissa olevista ongelmista (pääasiassa ilmoittaja oli GWK).

6. GWK ja suuret pankit tutkivat mahdollisuutta muuttaa nykyinen marginaaleihin ja palkkioon perustuva korvausjärjestelmä pelkästään palkkioon perustuvaan korvausjärjestelmään vuoden 1999 alusta, jotta vältettäisiin se, että maksuja olisi nostettava samanaikaisesti euron käyttöönoton kanssa, josta on tiedotettu runsaasti.

7. Erityisesti Saksan keskuspankki sekä Ranskan ja Italian keskuspankit ovat vaatineet 52 artiklan laajaa tulkintaa siten, että kuluttajat saisivat palvelun ilmaiseksi.

8. Liikkeellä on ([…]* mukaan) huhuja, joiden mukaan saksalaiset liikepankit olisivat valmiita tarjoamaan kuluttajille valuutanvaihtoa maksutta.

9. Tämä merkitsee sitä, että Deutsche Reisebankin suunnittelemia muutoksia ei todennäköisesti pystyttäisi toteuttamaan."

(66) Kokouspöytäkirjan mukaan Reisebank AG suhtautui epäluuloisesti GWK:n tietoihin. Se päätti ottaa yhteyttä Saksan keskuspankkiin ja liikepankkeihin saattaakseen niiden tietoisuuteen ongelmat, joita liittyy euroalueen seteleiden vaihtamiseen 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen:

"Deutsche Reisebankin reaktio

Oli selvästi näkyvissä, ettei tulevaa uhkaa otettu todesta. Osittain esiintymisemme ja lausuntojemme vakuuttavuuden ansiosta tämä epäusko muuttui tyrmistykseksi.

Deutsche Reisebank ei ollut tietoinen ERI:n tutkimuksesta. Toimitimme Reisebankille jäljennöksen siitä.

Toiminta

Deutsche Reisebank ottaa yhteyttä Saksan keskuspankkiin ja muihin pankkialan laitoksiin kiinnittääkseen Saksassa huomiota euroon liittyviin ongelmiin käteisen rahan vaihdossa. Sovimme pitävämme toisemme ajan tasalla kehityksestä."

(67) Kokouspöytäkirjassa todetaan myös, että GWK Bankin ja Reisebank AG:n yhtiörakenteet ovat samankaltaisia ja että niiden tuoteyhdistelmissä on päällekkäisyyksiä. Molemmat pankit veloittivat käteisen vaihdosta maksun, jonka suuruus oli noin 3,5 prosenttia vaihtosummasta:

"Muita tietoja

Deutsche Reisebankilla on noin 60 konttoria (esimerkiksi rautatieasemilla) ja noin 300 kumppania.

Tuoteyhdistelmissä on selvästi päällekkäisyyttä, esimerkiksi:

Western Unionin valuutanvaihtokoneet — korttimyynti kehitteillä.

Noin 50 henkilöä työskentelee pääkonttorissa. Deutsche Reisebankin emoyhtiö on ulkoistanut automatisointitehtävänsä eräälle keskuskassalle.

Voitoista noin 80 prosenttia tulee valuutanvaihdosta, ja kokonaisvoitot pienenevät noin 40 prosenttia euron käyttöönoton jälkeen (ei ole selvää, perustuvatko nämä luvut suureen vai pieneen euroalueeseen). Veloitettu valuuttakurssimarginaali ja palkkio on noin 3,5 prosenttia samoin kuin GWK:lla."

(68) Vastauksessaan väitetiedoksiantoon Reisebank AG ([28]) myöntää, että se ei ollut tietoinen valuutanvaihtotoiminnan suurista muutoksista siirtymäkaudella, eikä varsinkaan siitä, että osto- ja myyntikursseista oli luovuttava euroalueen valuuttojen vaihdossa.

3.2 *GWK Bankin ja Reisebank AG:n välinen yhteydenotto 5 päivänä toukokuuta 1997*

(69) Viikon kuluttua 29 päivänä huhtikuuta 1997 pidetystä kokouksesta GWK Bank lähetti Reisebank AG:lle kaksi asiakirjaa 5 päivänä toukokuuta 1997 päivätyllä faksilla ([29]):

(70) Ensimmäinen asiakirja oli jäljennös kansalliselle keskuspankille palautetusta täytetystä liikepankeille ja valuutanvaihtopisteille osoitetusta kyselylomakkeesta ([30]). Kyse oli EKPJ:n perussäännön 52 artiklan täytäntöönpanoa koskevasta ERI:n kyselylomakkeesta (euroalueen seteleiden vaihtaminen pariarvoon vuosina 1999–2002). ERI lähetti kyselylomakkeen kansallisille keskuspankeille pyytäen tietoja valuutanvaihtotoiminnan vuotuisesta suuruudesta, seteleiden kotiuttamistavoista, euroalueen valuuttojen osto- ja myyntimääristä, kausivaihteluista, sovelletuista marginaaleista ja palkkioista sekä kustannustekijöiden erittelystä. Kansalliset keskuspankit lähettivät ERI:n kyselylomakkeen joukolle kansallisia pankkeja ja valuutanvaihtopisteitä itse valitsemiensa valintakriteereiden mukaisesti.

(71) Kyselylomakkeeseen sisältyy kohta, joka kuuluu seuraavasti: "Voitte halutessanne esittää euroalueen seteleiden vaihtoa koskevia kommentteja ja ehdotuksia erillisellä paperilla". Säilyttääkseen kokonaistulonsa samana 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen GWK Bank ehdottaa yhtä ainoaa 3,8 prosentin suuruista käsittelypalkkiota kaikkien euroalueen valuuttojen vaihdosta:

"Kokonaistulo tavallisesta euroalueen valuutan vaihdosta on noin 3,8 prosenttia. Euroalueen valuuttojen

([28]) Reisebank AG:n vastaus väitetiedoksiantoon, s. 21. (Asiakirja-aineisto, s. 3715).

([29]) […]* […]* puolesta (GWK) 5 päivänä toukokuuta 1997 lähettämä faksi […]* (Reisebank AG), faksi nro 97.066 (asiakirja-aineisto, s. 2942). Molemmat asiakirjat löydettiin GWK:n luona tehdyn tarkastuksen aikana.

([30]) "Kyselylomake liikepankeille ja valuutanvaihtopisteille", päivätty 13 päivänä tammikuuta 1997, AS/NvdN/HB/Orig97/002 (asiakirja-aineisto, s. 2943).

vaihtopalvelun säilyttämiseksi kuluttajien käytettävissä on välttämätöntä soveltaa korvaavaa palkkiota.

Tulo tavallisesta euroalueen valuutan vaihdosta

(350 NLG × 3,8 %) = 13,30 NLG

Kokonaiskustannukset tavallisesta euroalueen valuutan vaihdosta = 11,60 NLG.

Kustannuksemme eivät pienene 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen, eikä ole mahdollista soveltaa eri palkkioita euroalueen eri valuuttoihin. Sen vuoksi ehdotamme 3,8 prosentin käsittelypalkkiota tavallisesta (ilman alennusta) euroalueen valuutan vaihdosta. Alle 3,8 prosentin palkkio on liian pieni, varsinkin niille euroalueen valuutoille, joiden liikevaihto on suhteellisen pieni (muut euroalueen valuutat kuin DEM, BEF ja FRF). Alhainen liikevaihto johtaa suurempiin korkomenetyksiin ja suhteessa suurempiin back office -kustannuksiin.

Alankomaiden keskuspankilla on yksityiskohtaiset lisähuomautuksemme, jotka esitimme kyselylomakkeella.

Jos haluatte jäljennöksen huomautuksistamme, voitte pyytää sitä Alankomaiden keskuspankilta."

(72) Toinen GWK Bankin Reisebank AG:lle lähettämä asiakirja sisältää GWK Bankin edellä mainitulla kyselylomakkeella vastauksena ERI:n kyselylomakkeeseen antamat yksityiskohtaiset lisähuomautukset. Asiakirjassa selitetään, että vaihtotulojen säilyttämiseksi 2,4 prosentissa kaikkien euroalueen valuuttojen osalta ja ottaen huomioon valuuttakurssimarginaalin poistuminen 1 päivänä tammikuuta 1999 jälkeen samoin kuin alennukset erityisryhmille ja-asiakkaille, palkkion nostaminen 3,8 prosenttiin olisi välttämätöntä ([31]).

"Valuutanvaihto yksityisasiakkaille

….

Tulo osuutena liikevaihdosta (2,5 %) on alhaisempi kuin valuuttakurssimarginaalit seteleiden valuuttakurssien ja vaihtopalkkioiden luettelossa.

Marginaali valuuttakurssilistan mukaan	2,88 % ([1])
Palkkio	1,00 %
Kokonaistulo	3,88 %

([1]) Keskimääräinen marginaali osto- ja myyntimäärillä painotettuna.

….

Hyväksyttävä palkkio 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen

Yhteiskunnan kannalta on toivottavaa, että yleisölle tarjottavat EU:n valuuttojen vaihtopalvelut säilyvät nykyisellä tasollaan ajanjaksolla, joka alkaa 1 päivänä tammikuuta 1999 ja päättyy 1 päivänä heinäkuuta 2002. Tämän vuoksi on veloitettava korkeampaa palkkiota marginaalin poistumisen korvaamiseksi. GWK:lle riittää 3,8 prosentin palkkio tavallisesta vaihtotapahtumasta. Alennukset erityisryhmille ja asiakkaille, joiden vaihtosummat ovat suuria (kuponkien lunastaminen mukaan luettuna, ks. myös s. 2), varmistavat, että valuutanvaihdosta saatava kokonaistulo on 2,4 prosenttia (3,8 %—1,38 %) EU:n valuuttojen kokonaisliikevaihdosta. Mainittu 3,8 prosenttia johtaa siihen, että kuluttajalta perittävä maksu vastaa nykyistä maksua keskimääräisestä EU:n valuuttojen vaihtotapahtumasta (seteleiden valuuttakurssimarginaali ynnä palkkio), kuten jäljempänä esitetään (liite 2 sisältää runsaasti numerotietoja).

([31]) "Lisähuomautukset 21 päivänä marraskuuta 1996 päivättyyn Euroopan rahapoliittisen instituutin (ERI) kyselylomakkeeseen", päivätty 13.1.1997, NvdN//Orig97/007 (asiakirja-aineisto, s. 2954).

	Setelikaupan marginaali ([1]), prosenttia vaihtomäärästä	Nykyinen valuuttakurssi 350 NLG:n vaihdolle	Nykyinen palkkio 350 NLG:n vaihdosta	Kokonaisveloitus asiakkaalta 350 NLG:n vaihdosta
Euroalueen EU-valuutat	2,8 %	9,79 NLG	3,50 NLG	13,29 NLG
Kaikki valuutat	2,88 %	10,08 NLG	3,50 NLG	13,58 NLG
EU:n valuuttojen vaihdosta 3,8 prosentin palkkio.				13,30 NLG

([1]) Tässä mainittu marginaali on kyseisen valuuttavalikoiman keskimääräinen setelikaupassa sovellettava marginaali (ks. liite 2) osto- ja myyntimäärillä painotettuna.

Alle 3,8 prosentin palkkio on liian pieni, varsinkin niille euroalueen valuutoille, joiden vaihtomäärät ovat suhteellisen pieniä (muut euroalueen valuutat kuin DEM, BEF ja FRF). Alhaiset vaihtomäärät johtavat suurempiin korkomenetyksiin ja suhteessa suurempiin back office -kustannuksiin (laskenta-, varastointi-, kuljetus- sekä osto- ja myyntikustannukset jne.). Euron vuoksi ei ole mahdollista säilyttää EU-valuutoilla eri palkkioita."

(73) GWK Bank ([32]) ja Reisebank AG vahvistavat, että GWK Bank lähetti edellä mainitut asiakirjat. Niiden mukaan ehdotettu 3,8 prosentin maksu oli pelkästään ERI:n kyselylomakkeeseen annettu vastaus. ERI:kin jakeli kyselylomakkeen tuloksia.

(74) Komissio huomauttaa, että ERI:n kyselylomakkeessa eikä myöskään ERI:n laatimissa kyselylomakkeen tuloksissa käsitelty pankkien euroalueen seteleiden vaihtamisesta perimiä maksuja. ERI laati kyselylomakkeen, jossa pyydettiin tietoja valuutanvaihtotoiminnan vuotuisesta suuruudesta, seteleiden kotiuttamistavoista, euroalueen valuuttojen osto- ja myyntimääristä, kausivaihteluista, sovelletuista marginaaleista ja palkkioista sekä erittelemään kustannustekijät. Tarkoituksena oli kerätä tietoja EKPJ:n perussäännön 52 artiklan soveltamisesta liikepankkeihin (esim. euroalueen ulkomaisten seteleiden palauttaminen alkuperämaahansa ilmaiseksi).

(75) ERI laati 23 päivänä huhtikuuta 1997 päivätyn raportin, jonka nimenä oli "Euroalueen seteleiden vaihtaminen pariarvoon: liikepankeille lähetetyn kyselylomakkeen tulosten arviointi". Raportti perustui kansallisten keskuspankkien pankeilta ja valuutanvaihtopisteiltä saamien kyselylomakkeiden sisältämiin vastauksiin, ja se kuvasi tilannetta vuonna 1996. ERI-kyselylomake kattoi 14 jäsenvaltiota, ja vastauksia saatiin lähes 150 liikepankilta ja 40 valuutanvaihtopisteeltä. ERI:n kahdeksansivuinen raportti sisältää yhteenlaskettuja tietoja, eikä siinä käsitellä euroalueen valuuttojen vaihdosta perittäviä pankkimaksuja. Raporttia ei julkaistu, mutta ERI:n neuvosto suostui antamaan tuloksia koskevan arvioinnin Euroopan pankkiyhdistysten liitolle ja Euroopan säästöpankkiliittojen keskusliitolle ([33]).

([32]) Fortis-konsernin vastaus väitetiedoksiantoon, s. 13 (asiakirja-aineisto, s. 4285).

3.3 *Reisebank AG:n, Deutsche Verkehrsbank AG:n, GWK Bankin ja Hessenin osavaltion keskuspankin välinen kokous 11 päivänä elokuuta 1997*

(76) Frankfurtissa järjestettiin 11 päivänä elokuuta 1997 Reisebank AG:n, Deutsche Verkehrsbank AG:n, Hessenin osavaltion keskuspankin ja GWK Bankin välinen kokous ([34]). Kokouksessa oli tarkoitus selventää tilannetta euroalueen seteleiden ja metallirahojen vaihtamisen osalta siirtymäkauden aikana:

"Raportti Reisebankin, osavaltion keskuspankin, Deutsche Verkehrsbankin ja GWK:n välisistä neuvotteluista 11 päivänä elokuuta 1997 Reisebank AG:n pääkonttorissa Frankfurtissa, Saksassa, pidetyssä kokouksessa

([33]) EKP:n kilpailun pääosastolle 5 päivänä toukokuuta 1999 lähettämä sähköposti, joka koski pyyntöä saada jäljennös raportista "Euroalueen seteleiden vaihtaminen pariarvoon: liikepankeille lähetetyn kyselylomakkeen tulosten arviointi".

([34]) "Tiivistelmä Reisebankin, Landeszentralbankin, Deutsche Verkehrsbankin ja GWK:n 11 päivänä elokuuta 1997 Reisebank AG:n pääkonttorissa Frankfurtissa käymistä keskusteluista"; Läsnä: […]* (Reisebank AG), […]* (Reisebank AG), […]* (Reisebank AG), […] (Deutsche Verkehrsbank AG), […]* (osavaltion keskuspankki); cc: hallintoneuvoston jäsenet, […]*, […]*; Muistio nro AS/HB/Orig97/130 (asiakirja-aineisto, s. 2967).

Läsnä:	[…]*	Reisebank AG
	[…]*	Reisebank AG
	[…]*	Reisebank AG (lakimies)
	[…]*	Deutsche VerkehrsBank AG
	[…]*	Hessenin osavaltion keskuspankki
	[…]*	GWK
	[…]*	GWK
	[…]*	GWK

Alustavat huomautukset

[…]* toivotti kaikki tervetulleiksi kokoukseen. Hän huomautti, että valuutanvaihtomarkkinoiden tilanteesta ajanjaksolla 1.1.1999—1.7.2002 oli vielä paljon epäselvyyksiä ja että yksi syy kokouksen pitämiseen oli tilanteen selventäminen. Lyhyen alustuksensa jälkeen hän antoi puheenvuoron […]*, joka oli paikalla Reisebank AG:n euroasiantuntijana."

(77) Reisebank AG:n lakimies selvitti, että liikepankit saisivat periä maksun euroalueen valuuttojen vaihdosta siirtymäkauden aikana, mutta valuuttakurssimarginaali (eli osto- ja myyntikurssit) poistuisi 1 päivänä tammikuuta 1999:

"[…]*

[…]* mukaan useimmat ERI:n jäsenet olivat seuraavaa mieltä:

1. Liikepankit saavat periä asiakkailta maksun euroalueen valuuttojen vaihdosta.

2. Liikkeessä olevien euroalueen valuuttojen vaihtamisesta euroiksi ei saa periä asiakkaalta maksua vuoden 2002 alkupuoliskolla.

Kohta 1

Liikepankit saavat periä maksun valuutanvaihdosta. ERI ei määrää tämän maksun muotoa. Se voisi olla muodoltaan kiinteä palkkio, prosenttimääräinen palkkio tai jopa nykyinen valuuttakurssimarginaali, joka voisi vaihdella valuutasta toiseen (yhdistelmät ovat myös mahdollisia). […]* huomautti […]*, että 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen euroalueen valuuttojen vaihtaminen olisi itse asiassa kuin yhden ainoan eri muodoissa esiintyvän valuutan vaihtamista, minkä vuoksi hintadifferointi euroalueen valuuttojen välillä ei ole yksinkertaista. […]* näkemyksen mukaan hintadifferointi oli mahdollista ainoastaan, jos hankintahinnat olisivat erilaiset. Euroalueen valuuttojen hankintahinnoissa ei ollut osoitettavissa olevia merkittäviä eroja, ja sen vuoksi oli epätodennäköistä, että nykyinen valuuttakurssimarginaaleihin perustuva järjestelmä säilyisi.

….

Kohta 2

Jos euroalueen valuutat on muunnettava euroiksi ilman maksua 1 päivän tammikuuta 2002 ja 1 päivän heinäkuuta 2002 välisenä aikana, tarkoittaisi se sitä, että GWK ei 1 päivästä tammikuuta 2002 alkaen saisi enää voittoa ulkomaisten euroalueen valuuttojen vaihtamisesta. Tähän asti olemme olleet siinä uskossa, että ainoastaan liikkeellä olevat guldenit on muunnettava euroiksi maksutta."

(78) Hessenin osavaltion keskuspankki selitti kokouksessa, että EKPJ:n perussäännön 52 artiklan mukaan Saksan keskuspankin on ostettava ulkomaiset euroalueen setelit ja metallirahat pankeilta ja yksityishenkilöiltä maksutta. Saksan keskuspankki oli lähettänyt eri pankeille kyselyn selvittääkseen odotettavissa olevien vaihtotapahtumien lukumäärän (54 kappale):

"Osavaltion keskuspankki

Saksan keskuspankki tulkitsi 52 artiklaa seuraavalla tavalla:

Keskuspankin velvoitteena on ostaa ulkomaiset euroalueen valuutat pankeilta ja yksityishenkilöiltä maksutta (ilmaisun "pariarvoon" katsottiin näin ollen tarkoittavan "ilman maksua", kuten myös DNB katsoi).

Pankki tekisi muutoksia (investoisi) nykyisiin 180 (tämä lukumäärä laskisi) konttoriin (osavaltioiden keskuspankit, Landeszentralbanken), jotta se pystyisi tarjoamaan palvelun kuluttajille. Selvittääkseen odotettavissa olevien vaihtotapahtumien määrän Saksan keskuspankki oli lähettänyt kyselyn eri pankeille. […]* totesi, että Saksan keskuspankki ei ollut tyytyväinen 52 artiklan mukaiseen velvoitteeseen…"

(79) Tämä tieto, jonka mukaan Saksan keskuspankki ja osavaltioiden keskuspankit saattaisivat tarjota maksuttoman palvelun kuluttajille laajassa mittakaavassa, aiheutti huolta GWK Bankissa. Se kehotti Reisebank AG:tä sopimaan muiden saksalaisten pankkien kanssa tarpeesta maksun perimiseen voittojen menettämisen estämiseksi euroalueen valuuttojen vaihtotoiminnassa siirtymäkauden aikana:

"Jatkotoimet

[…]* ja […]* lähdettyä muistutimme Deutsche Verkehrsbankia ja Reisebankia niiden velvollisuudesta kerätä paikkansa pitäviä tietoja Saksan valuutanvaihtomarkkinoista mahdollisimman nopeasti Saksan kes-

kuspankin ja myös muiden pankkien huomion kiinnittämiseksi mahdolliseen voittojen pienentymiseen, joka olisi seurausta valuutanvaihtopalvelun tarjoamisesta veloituksetta. Jos liikepankit voisivat päästä yksimielisyyteen ennen kuin Saksan keskuspankki tekee lopullisen päätöksensä, että palvelusta on välttämätöntä veloittaa maksu, ja jos Saksan keskuspankki saataisiin vakuuttuneeksi siitä, kuinka mahdoton tehtävä sillä on edessään, voisi olla mahdollista poistaa Reisebankin edessä oleva uhka. […]* vastasi tähän toteamalla, että tämä oli ongelma Saksassa, koska pankkien välillä ei ollut yksimielisyyttä eikä niiden voitaisi odottaakaan pääsevän yksimielisyyteen. Vaikutti siltä, että […]* ei pyrkisi millään tavoin yksimielisyyteen muutenkaan […]*"

(80) GWK Bank oli huolissaan siitä, että Saksan keskuspankin tarjotessa maksutonta palvelua laajassa mittakaavassa saksalaiset liikepankit voisivat seurata sitä veloittamalla alhaisia maksuja tai tarjoamalla palvelua maksutta. Oli olemassa riski, että euroalueen seteleiden vaihtomarkkinat siirtyisivät Alankomaista Saksaan. Alankomaalaisiin pankkeihin kohdistuisi paineita pienentää maksuja vastaavasti:

"Päätelmät

Kehitys Saksassa oli erittäin huolestuttavaa. Keskuspankki aikoi tulla valuutanvaihtomarkkinoille tarjoamalla maksuttomia palveluja, jotka voisivat helposti vaikuttaa liikepankkien veloittamien maksujen tasoon, eikä Reisebank AG, jota asia myös koskee läheisesti, voisi tehdä asialle paljoakaan. Uhka oli merkittävä myös Alankomaiden valuutanvaihtomarkkinoille:

1. Jos yleisöltä veloitetaan kohtuullinen korvaus Alankomaissa, on riski, että valuutanvaihtomarkkinat siirtyvät Alankomaista Saksaan (tai Itävaltaan jne.).

2. Liikepankkien ulkomailla perimät alhaiset maksut (tai maksujen perimättä jättäminen) johtaisi maksujen laskemiseen Alankomaissa (tiedotusvälineiden merkittävällä avustuksella).

3. ERI voisi valita Saksan keskuspankin kannan, mikä tarkoittaisi sitä, että myös Alankomaiden keskuspankin olisi tarjottava maksuttomia valuutanvaihtopalveluja ja Alankomaiden valuutanvaihtomarkkinoilla saavutettu yksimielisyys murenisi.

Edellä kuvailtu kehitys osoitti, että GWK:n on mahdollisimman nopeasti otettava käyttöön korkea valuutanvaihtopalkkio uuden hintatasapainon luomiseksi Alankomaiden markkinoille ennen kuin ERI:n ja Alankomaiden keskuspankin taholta tuleva paine voisi sekoittaa saavutetun yksimielisyyden."

3.4 *GWK Bankin ja Deutsche Verkehrsbank AG:n välinen puhelinkeskustelu 29 päivänä syyskuuta 1997*

(81) […]* (GWK Bank) ja […]* (Deutsche Verkehrsbank AG) keskustelivat puhelimitse 29 päivänä syyskuuta 1997. Ilmeisesti […]* ei ollut saanut raporttia 11 päivänä elokuuta 1997 pidetystä kokouksesta ja halusi tietää, kuinka tilanne on kehittynyt EKPJ:n perussäännön 52 artiklan suhteen ([35]). Puhelinkeskustelusta on tehty seuraavat muistiinpanot:

"Muistiinpanot (puhelin)keskustelusta Deutsche Verkehrsbank AG:n kanssa 29 päivänä syyskuuta 1997

[…]*	Deutsche VerkehrsBank AG
[…]*	GWK

Syy

[…]* Deutsche Verkehrsbank AG:stä oli jotain kautta saanut […]* puhelinnumeron.

Matkan vuoksi […]* ei voinut osallistua 11 päivänä elokuuta 1997 Reisebank AG:n toimitiloissa Frankfurtissa pidettyyn kokoukseen, johon osallistuivat:

[…]*	Hessenin osavaltion keskuspankki
[…]*	Reisebank AG
[…]*	Reisebank AG (lakimies)
[…]*	Deutsche VerkehrsBank AG
[…]*	GWK
[…]*	GWK
[…]*	GWK

[…]* ei ilmeisesti ollut saanut raporttia kyseisestä kokouksesta.

Hän etsi Alankomaista henkilöä, joka saattaisi tietää 52 artiklaan liittyvästä kehityksestä ja oli etsimässä keinoja tehdä artiklan suhteen jotain kansainvälisellä tasolla."

([35]) "Muistiinpanot puhelinkeskustelusta Deutsche Verkehrsbank AG:n kanssa 29 päivänä syyskuuta 1997", osapuolet […]* (Deutsche VerkehrsBank AG) ja […]* (GWK) cc: […]* (kaikki GWK:sta), muistio nro. AS/HB/Orig97/149, päivätty 29 päivänä syyskuuta 1997 (asiakirja-aineisto, s. 2971).

(82) Komissio huomauttaa, että Deutsche Verkehrsbank AG oli tässä vaiheessa sitä mieltä, että valuuttakurssimarginaalit (eli osto- ja myyntikurssit) olisi korvattava palkkiolla. Sitä vastoin Commerzbank AG, Deutsche Verkehrsbank AG, Westdeutsche Landesbank ja Reisebank AG vetosivat 25 päivänä heinäkuuta 1997 Hessenin osavaltion keskuspankille lähettämässään kirjeessä osto- ja myyntikurssien säilyttämisen puolesta 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen (55 kappale). Puhelinkeskustelusta tehtyjen muistiinpanojen jatkossa todetaan:

"Arviointi

Toisin kuin […]*:lle (osavaltion keskuspankki) 52 artiklasta lähettämässään kirjeessä […]* oli nyt sitä mieltä, että valuuttakurssimarginaalit olisi poistettava Saksassa ja korvattava palkkiolla. Hänen suurin huolenaiheensa oli se, että saksalaiset pankit eivät olleet keskustelleet tästä kehityksestä keskenään ja että ainoastaan Commerzbank AG ja Westdeutsche Landesbank vaihtoivat näkemyksiä tästä ongelmasta.

Neljä muuta saksalaista pankkia oli vetäytynyt pois. […]* mukaan määräys tähän tuli johtokunnan tasolta."

(83) Puhelinkeskustelusta tehtyjen muistiinpanojen mukaan Deutsche Verkehrsbank AG esitti seuraavan kutsun:

"Erityiskutsu

[…]* yritti saada Commerzbankin, Westdeutsche Landesbankin, Verkehrsbankin, Reisebankin ja osavaltion keskuspankin ([…]*) kokoontumaan yhteen 6 päivänä lokakuuta 1997 alkavalla viikolla ongelman ratkaisemiseksi. Hän halusi erityisesti GWK:n osallistumista kokoukseen. Vakuutin hänelle, että olin teoriassa halukas osallistumaan tähän kokoukseen […]* kanssa."

3.5 *Kokous Deutsche Verkehrsbank AG:n toimitiloissa 15 päivänä lokakuuta 1997*

(84) […]* (Deutsche Verkehrsbank AG) kutsui 2 päivänä lokakuuta 1997 päivätyllä faksilla, jonka otsikkona oli "EMU:n vaikutukset valuutanvaihtotoimintaan", SEB Bank AG:n (aikaisemmin BfG Bank AG), Commerzbank AG:n, Dresdner Bank AG:n, GWK Bankin, Hamburgische Landesbankin, Landesbank Hessen Thüringenin, Hessenin osavaltion keskuspankin, Reisebank AG:n ja Westdeutsche Landesbankin edustajat 15 päivänä lokakuuta 1997 pidettävään kokoukseen ([36]). Kokouksessa oli tarkoitus keskustella tilanteesta ja mahdollisista toimenpiteistä.

(85) Kokous pidettiin suunnitelmien mukaan 15 päivänä lokakuuta 1997 Deutsche Verkehrsbank AG:n tiloissa Frankfurtissa ([37]).

(86) GWK Bankin laatiman kokouspöytäkirjan otsikkona on "Eurovaluuttojen hinnoittelu 1 päivän tammikuuta 1999 ja 1 päivän heinäkuuta 2002 välisenä aikana". Käsiteltyjä aiheita olivat muun muassa

— voisivatko pankit veloittaa maksun euroalueen seteleiden vaihdosta siirtymäkauden aikana,

— voitaisiinko valuuttakurssimarginaalit (eli osto- ja myyntikurssit) säilyttää 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen,

— voitaisiinko veloittaa eri maksu euroalueen eri maiden seteleiden vaihdosta,

— euroalueen eri valuuttojen muuntamisessa käytettävä laskentamenetelmä,

— osto- ja myyntikurssit pankkien välisessä seteleiden (tukku)kaupassa.

(87) Komissio panee merkille, että kokouksessa selvitettiin nopeasti, että pankit saisivat periä asiakkailta maksun euroalueen seteleiden vaihdosta ja että maksut on esitettävä selvästi ja avoimesti. Kokouksen pöytäkirja kuuluu seuraavasti:

([36]) […]* (Deutsche Verkehrsbank AG) 2 päivänä lokakuuta 1997 lähettämä faksi, jonka otsikkona oli "EMU:n vaikutukset valuutanvaihtotoimintaan" ja jonka vastaanottajat olivat […]* (BfG Bank AG), […]* (Commerzbank AG), […]* (Dresdner Bank AG), […]* (GWK), […]* (Hamburgische Landesbank), […]* (Landesbank Hessen Thüringen), […]* (Hessenin osavaltion keskuspankki), […]* (Reisebank AG) ja […]* (Westdeutsche Landesbank) (asiakirja-aineisto, s. 2973). Silloinen Bayerische Vereinsbank AG sai 13 päivänä lokakuuta 1997 kutsun faksitse, ks. vastaus väitetiedoksiantoon: Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG / Vereins- und Westbank AG, s. 9 (asiakirja-aineisto, s. 3896).

([37]) "Tiivistelmä Deutsche VerkehrsBankissa 15 päivänä lokakuuta käydyistä keskusteluista, jotka koskivat eurovaluuttojen hinnoittelua 1.1.1999—1.7.2002", läsnä: […]* (Bayerische Landesbank), […]* (Vereins- und Westbank AG), […]* (DFG Bank AG, tämä oli kirjoitusvirhe, sillä kyseessä on BfG Bank AG), […]* (Commerzbank AG), […]* (Deutsche VerkehrsBank AG), […]* (Deutsche Verkehrs-Bank AG), […]* (Dresdner Bank AG), […]* (Hamburgische Landesbank), […]* (Landesbank Hessen Thüringen), […]* (Westdeutsche Landesbank), […]* (GWK) ja […]* (GWK); cc: […]* (kaikki GWK:sta), AS/NvdN/orig/160 (asiakirja-aineisto, s. 2974).

"Muistiinpanot keskustelusta Deutsche Verkehrsbankin kanssa 15 päivänä lokakuuta 1997

Asia: Eurovaluuttojen hinnoittelu ajanjaksolla 1.1.1999—1.7.2002

Alustavat huomautukset

[…]* toivotti kaikki tervetulleiksi kokoukseen. Kokouksessa mukana olevat pankit edustivat noin 70—80 prosenttia Saksan valuutanvaihdon vähittäismarkkinoista. […]* esitti yhteenvedon Saksan keskuspankin ja ERI:n kannasta euroalueen valuuttojen hinnoitteluun ajanjaksolla 1 päivästä tammikuuta 1999 (viimeistään) 1 päivään heinäkuuta 2002.

ERI:ssä ei ole päästy täyteen yksimielisyyteen liikkeessä olevien euroalueen valuuttojen vaihdosta yksityisasiakkaille. Seuraava seikka oli kuitenkin selvä:

Pankit saavat siirtää euroalueen valuuttojen vaihdosta niille aiheutuvat kustannukset kuluttajille. Maksujen siirtäminen on tehtävä avoimesti."

(88) Komissio panee merkille, että kokouksessa sovittiin nopeasti myös siitä, että valuuttakurssimarginaalit (eli osto- ja myyntikurssit) poistuvat 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen. Osallistujat päättivät ilmoittaa Saksan keskuspankille, että ne vaihtaisivat euroalueen setelit soveltamalla kiinteää valuuttakurssia ja perisivät selvän palkkion. Pöytäkirjassa todetaan seuraavaa:

"Suulliset selvitykset

[…]* luki itsensä ja Saksan keskuspankin välistä kirjeenvaihtoa, josta voitiin päätellä, että avoimuuden varmistamiseksi nykyiset valuuttakurssimarginaalit olisi poistettava. Tämä ilmaistiin suullisesti erittäin selvästi. Marginaalin säilyttämistä kustannusten kattamiseksi ei kuitenkaan hylätty missään kirjallisesti. Niiden läsnäolijoiden mielestä, jotka olivat jo tutkineet asiaa tarkemmin, valuuttakurssimarginaalin menetystä ei voitaisi siirtää vähittäispankkitoimintaan.

Vakaumus

Hyvin lyhyen keskustelun jälkeen kaikki läsnäolijat olivat vakuuttuneita siitä, että euroalueen valuuttakurssimarginaalit häviäisivät ja että sekä vaihtosumman arvon että palkkion olisi oltava näkyvissä. Tämä päätelmä kirjattaisiin Saksan keskuspankille lähetettävään pöytäkirjaan. Esitettäisiin seuraava toteamus:

Euroalueen valuuttojen vaihto hoidetaan kiinteillä hinnoilla, joihin lisätään palkkio.

Vaikka […]* yhtyi kokouksessa esitettyyn kantaan, ei hän pystynyt tekemään paljoakaan. Koska Saksan keskuspankilta ei ollut saatu kirjallisia ohjeita, […]* ei voinut aloittaa sisäisiä toimenpiteitä tietokonejärjestelmän mukauttamiseksi uuteen maksurakenteeseen. Kaikilla ei ollut tätä ongelmaa (esim. Bayerische Landesbankin valmistelut valuuttakurssimarginaalin korvaamiseksi palkkiolla olivat jo pitkällä), mutta yleisesti oltiin tyytymättömiä Saksan keskuspankin kirjallisen lausunnon epäselvyyteen."

(89) Komissio panee merkille, että kokouksen osallistujat keskustelivat siitä, olisiko nykyinen järjestelmä, jossa valuuttakurssimarginaali vaihtelee valuutoittain (eli eri osto- ja myyntikurssit kullakin valuutalla), muutettava järjestelmäksi, jossa nykyiset valuuttakurssierot ilmaistaisiin selvillä prosentuaalisilla palkkioilla. Koska ei päästy täydelliseen yksimielisyyteen siitä, olisiko käytettävä yhtä ainoaa prosentuaalista palkkiota kaikille valuutoille vai erilaisia prosentuaalisia palkkioita eri valuutoille, osallistujat päättivät ilmoittaa Saksan keskuspankille, että kukin pankki päättäisi tästä itse. Pankit asettavat kuitenkin yhteiseksi tavoitteeksi valuuttakurssimarginaalin korvaamisen prosentuaalisilla palkkioilla, joilla saadaan takaisin 90 prosenttia valuuttakurssierosta syntyneestä tulosta. Kokonaispalkkion suuruudeksi tulisi noin 3 prosenttia. Pöytäkirjassa todetaan seuraavaa:

"Erot euroalueen valuuttojen hinnoittelussa

Hinnoittelukäytäntö oli Saksan valuutanvaihtomarkkinoilla suurin piirtein sama kaikissa pankeissa. Tämä merkitsi sitä, että esimerkiksi Itävallan šillingin ostoja myyntihinta oli halpa, kun taas Italian liira oli erittäin kallis. Commerzbankin […]* katsoi, että euroalueen eri valuuttojen välisen hintaeron on annettava säilyä. Hän väitti, että koska nykyisten marginaalien voidaan katsoa olevan seurausta markkinamekanismeista, tämä hinnoittelutapa voitaisiin kopioida järjestelmään, jossa peritään eri suuruisia maksuja. Tästä asiasta […]* (Bayerische Landesbank) totesi, että valuuttojen kohteleminen eri tavalla olisi oikeutettua ainoastaan niihin liittyvien erisuuruisten valuuttakurssiriskien vuoksi. Tämä perustelu ei pitäisi paikkaansa enää 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen, kun kaikkia euroalueen valuuttoja on pidettävä euron ilmentyminä. […]* lisäsi tähän, että markkinamekanismit eivät olleet vaikuttaneet niinkään paljon nykyiseen margi-

naalikäytäntöön, vaan ennemminkin käytäntö oli seurausta sanattomasta valuuttakursseja koskevasta sopimuksesta. […]* lainaama ERI:n tutkimus, jossa todettiin, että Saksan pankkijärjestelmän kustannukset pienenisivät ainoastaan 10 prosenttia euron käyttöönoton myötä, osoitti, että hinnat eivät aiheuttaneet hinnoista sopimista valuutanvaihtomarkkinoilla. Tämä myös viittasi ennemminkin oligopoliin kuin polypoliin.

Näin ollen nykyisen erilaisia marginaaleja koskevan sanattoman sopimuksen korvaaminen erilaisia palkkioita koskevalla sanattomalla sopimuksella ei välttämättä aiheuta suuria mullistuksia tai voitonmenetyksiä. […]* oli täysin samaa mieltä tästä.

Koska kokouksessa ei päästy täydelliseen yksimielisyyteen siitä, olisiko käyttöön otettava yksi ainoa palkkio vai kullekin valuutalle oma palkkio, Saksan keskuspankille ilmoitettaisiin seuraavaa:

Kukin läsnäolleista pankeista päättää itse tulevan maksurakenteensa muodosta.

Kokoukseen osallistuneet pankit ilmaisivat aikovansa korvata nykyisin marginaaleista saamansa tulot noin 90 prosenttisesti palkkiotuloilla. Pankkien mukaan kokonaispalkkion suuruudeksi tulisi tällöin noin 3 prosenttia."

(90) Pöytäkirjassa todetaan, että pankit keskustelivat euroalueen eri valuuttojen muuntamisessa sovellettavasta noteeraustavasta (suora eurooppalainen vai suora amerikkalainen noteeraus) ([38]) erityisesti olemassa olevien tietokonejärjestelmien muuttamisen yhteydessä:

"Pakolliset laskentasäännöt

ERI:n mukaan ainoastaan yksi laskentamenetelmä antaisi oikean tuloksen määriteltäessä guldeneissa ilmaistun summan arvo Saksan markoissa. Tämä merkitsi sitä, että tietokonejärjestelmien nykyisin käyttämä laskentamenetelmä olisi uudistettava täydellisesti (laskentasääntöjä sovellettaessa ei enää laskettaisi guldenin arvoa suhteessa Saksan markkaan). Useat läsnäolijoista olivat tietoisia näistä laskentasäännöistä, mutta eivät olleet ajatelleet sen vaikutuksia valuutanvaihtoon vähittäispankkitoiminnassa. […]* huomautti, että voisi olla hyvä ajatus tehdä samoin kuin belgialaiset pankit ja ilmoittaa ERI:lle, että vähittäispankkitoiminnan osalta tällainen laaja tietokonejärjestelmien muuttaminen ainoastaan kolmen vuoden pituiseksi ajanjaksoksi pitäisi hylätä, sillä erilaisten laskentamenetelmien soveltaminen tavallisiin valuutanvaihtotapahtumiin ei johtanut eroihin.

Läsnäolijoiden kiireinen muistiinpanojen teko näytti osoittavan, että tämäkin ongelma oli havaittu."

(91) Pankkien välisen seteleiden tukkukaupan osalta pöytäkirjassa todetaan, että osallistujat sopivat kiinteiden osto- ja myyntikurssien säilyttämisestä, jotta voitaisiin välttää tietokonejärjestelmien muuttaminen. Ammattikauppiaat olivat hyvin tietoisia eri osto- ja myyntikurssien kautta maksetuista maksuista:

"Pankkien välinen kauppa

Pankkien välisessä kaupassa liikkeessä olevien valuuttojen marginaalien pitäisi poistua. Kokoukseen osallistuneet pankit halusivat kuitenkin säilyttää nykyisen valuuttakurssimarginaaleihin perustuvan käytännön liikkeessä olevien valuuttojen kaupassa. Tällöin järjestelmiä ei tarvitsisi muuttaa (kolmen vuoden pituista ajanjaksoa varten) eikä olisi ongelma, jos euroalueen ulkopuolinen pankki tarvitsisi liikkeessä olevia euroalueen valuuttoja. […]* (osavaltion keskuspankki), joka seurasi kokousta puhelimitse, totesi, että hänen mukaansa oli epätodennäköistä, että pankkien välistä liikkeessä olevien valuuttojen kauppaa säänneltäisiin sitovalla lainsäädännöllä. Saksan keskuspankille esitettäisiin seuraava huomautus:

Pankkien välisessä liikkeessä olevien euroalueen valuuttojen kaupassa euroalueen valuuttoja olisi ostettava ja myytävä kiinteillä osto- ja myyntikursseilla. Osto- ja myyntikurssin välinen ero muodostaisi palkkion.

[…]* huomautti, että sanamuotoa ei ollut valittu kovin hyvin, sillä tämä perustelu oli hylätty vähittäispankkitoiminnan tapauksessa, eikä sen vuoksi ollut mitään syytä, miksi se hyväksyttäisiin pankkien välisessä kaupassa.

Sen vuoksi olisi parempi viitata siihen, että avoimuutta ei ollut tarpeen lisätä ammattimaisessa kau-

([38]) Asetuksen (EY) N:o 1103/97 4 artiklan 4 kohta kuuluu: "Muunnettaessa jonkin kansallisen rahayksikön määräisiä rahamääriä toisen kansallisen rahayksikön määräisiksi rahamäärä muunnetaan ensin euroyksikkönä ilmaistuksi rahamääräksi, mikä määrä voidaan pyöristää vähintään kolmen desimaalin tarkkuudella ja muunnetaan sitten toisen kansallisen rahayksikön määräiseksi. Mitään vaihtoehtoista laskentatapaa ei saa käyttää, ellei sillä saada samoja tuloksia."

pankäynnissä, sillä kaupan osapuolet tunsivat hyvin maksetut marginaalit. Valittu sanamuoto kuitenkin säilytettiin."

(92) Kokouspöytäkirjan mukaan Deutsche Bank AG harkitsi maksuttoman euroalueen seteleiden vaihtopalvelun tarjoamista asiakkaille. Tätä pidettiin paljon suurempana uhkana osallistujien yhdessä sopimalle noin 3 prosentin palkkiolle (jonka avulla saataisiin takaisin 90 prosenttia valuuttakurssimarginaalitulosta) kuin osavaltioiden keskuspankkien maksutonta palvelua.

"Deutsche Bank pilaa kaiken

Kokouksessa esitettiin, että Deutsche Bank voisi pilata kaiken sallimalla valuutanvaihdon veloituksetta. Kokouksessa läsnä olleet liikepankit katsoivat tämän olevan paljon vakavampi uhka kuin osavaltioiden keskuspankkien veloituksetta tarjoamat palvelut (koska näillä ei ollut resursseja siihen). Tämä voisi heikentää kokouksessa tehtyä sopimusta noin 3 prosentin palkkiosta (90 prosenttia tuloista). […]* huomautti, että tämä johtaisi joka tapauksessa uuteen tilanteeseen, vaikka hänen mielestään veisi kauan ennen kuin valuuttaa vaihdettaisiin veloituksetta. Muut olivat tiukemmalla linjalla ja totesivat, että jos valuutanvaihtoa pitäisi poliittisista syistä hoitaa ilmaiseksi, ne poistaisivat euroalueen valuuttojen muuntamispalvelut."

(93) Kokouksen pöytäkirjassa todetaan, että osallistujat eivät kannattaneet uuden maksurakenteen käyttöönottoa ennen 1 päivää tammikuuta 1999:

"Varhainen käyttöönotto

Pankit eivät kannattaneet uuden maksurakenteen käyttöönottoa ennen 1 päivää tammikuuta 1999:

1. Vuonna 1998 olisi saatava mahdollisimman paljon voittoa (suositeltavana ei myöskään pidetty valuuttakurssimarginaalien säilyttämistä ennallaan 1 päivään tammikuuta 1999 ja sen sijaan korkeamman palkkion perimistä). Voitot voisivat pienentyä voimakkaasti 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen ulkopuolisesta painostuksesta (Saksan keskuspankki, ERI, Deutsche Bank, tiedotusvälineet), minkä vuoksi pankkien olisi otettava kaikki mahdollinen.

2. Mahdollista liikevaihdon pienentymistä uuden maksurakenteen vuonna 1998 tapahtuvan käyttöönoton seurauksena pidettiin sen vuoksi ei-toivottuna.

3. Yksikään pankeista ei ollut liian riippuvainen valuutanvaihdosta, joten kehitys 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen ei uhkaisi niiden olemassaoloa.

4. Tammikuun 1 päivään 1999 jäljellä olevaa aikaa pidettiin jo liian lyhyenä kaikkien järjestelmien mukauttamiseksi uuteen maksurakenteeseen."

(94) […]* (Commerzbank AG) laati virallisen kokouspöytäkirjan, jonka otsikkona oli "setelikauppiaiden kokous" ([39]). Deutsche Verkehrsbank AG lähetti tämän pöytäkirjan faksilla 17 päivänä lokakuuta 1997 kokoukseen osallistuneille ([40]). Kokouksen aiheeksi ilmoitetaan seteleiden osto- ja myyntijärjestelmä ja hinnoittelu siirtymäkauden aikana. Kokouksessa keskusteltiin seteleiden ostamisesta ja myynnistä sekä yksityisasiakkaiden (vähittäispankkitoiminta) että pankkien (tukkupankkitoiminta) tasolla.

(95) Vähittäispankkitoiminnan osalta pöytäkirjassa todetaan, että kokouksen osallistujat olivat yksimielisiä kiinteiden valuuttakurssien käytöstä euroalueen valuuttojen vaihdossa (eli ei osto- ja myyntikursseja) ja maksujen/palkkioiden laskemisesta prosentuaalisena palkkiona. Kukin pankki päättäisi itse euroalueen valuuttojen muuntamisessa käytetystä laskentamenetelmästä:

"Setelikauppiaiden kokous Frankfurtissa, 15.10.1997

Deutsche Verkehrsbank

Osallistujat: ks. liite

Pöytäkirja

Valuutanvaihdon hinnoittelun osalta EMUn 3a vaiheessa (1.1.1999—1.1.2002) päästiin yksimielisyyteen seuraavista seikoista:

1. Vähittäiskauppa

— Yksityisasiakkaiden tapauksessa sovelletaan euroalueen valuutoille kiinteää valuuttakurssia ja maksut/palkkiot lasketaan erikseen.

([39]) "Sortenhändlertreffen in Frankfurt, am 15. Oktober 1997 im Hause der Deutschen VerkehrsBank", päivätty 15.10.1997, […]* (Commerzbank AG) (asiakirja-aineisto, s. 2985).

([40]) Faksi "Übersendung des Ergebnisprotokolls zum Sortenhändlertreffen am 15. Okt. 1997", jonka […]* (Deutsche VerkehrsBank AG) lähetti Bayerische Landesbankille, ([…]*), BfG Bank AG:lle ([…]*), Commerzbank AG:lle ([…]*), Dresdner Bank AG:lle ([…]*), GWK Bankille ([…]*), Hamburgische Landesbankille ([…]*), Landesbank Hessen Thüringenille ([…]*), Hessenin osavaltion keskuspankille ([…]*), ReiseBank AG:lle ([…]*), Vereins- und Westbank AG:lle ([…]*) ja Westdeutsche Landesbankille ([…]*) (asiakirja-aineisto, s. 2983).

— Maksut/palkkiot lasketaan prosenttiosuutena vaihtosummasta.

— Pankit päättävät itse siitä, käytetäänkö laskutoimituksessa suoraa eurooppalaista vai suoraa amerikkalaista noteerausta (Preis-/Mengennotierung).”

(96) Komissio toteaa, että kokouksen virallinen pöytäkirja ja GWK Bankin pöytäkirja vastaavat toisiaan siltä osin, että asiakkailta perittävät maksut olisivat prosentuaalisia. Virallisessa pöytäkirjassa ei mainita noin 3 prosentin maksua. Bayerische Landesbank totesi kuitenkin 1 ja 2 päivänä helmikuuta 2001 pidetyssä kuulemistilaisuudessa, että sen edustaja 15 päivänä lokakuuta 1997 pidetyssä kokouksessa ([…]*) muisteli, että ”eräät yksittäisten pankkien edustajat mainitsivat joitain lukuja, jotka olivat 2 ja 4 prosentin välillä”. […]* ei kuitenkaan ”muistanut 3 prosenttia”.

(97) Pankkien välisen seteleiden tukkukaupan osalta pöytäkirjassa todetaan, että pankit sopivat osto- ja myyntikurssien säilyttämisestä:

”2. Pankkien välinen kauppa

Pankkien välisessä kaupassa kaikkiin euroalueen valuutoihin sovelletaan osto- ja myyntihintoja. Nämä hinnat ovat seurausta palkkion muuntamisesta. Suora amerikkalainen noteeraus (Mengennotierung) tulee yleiseen käyttöön 1 päivänä helmikuuta 2002. Siihen asti molemmat noteeraustavat hyväksytään.

Osto- ja myyntikurssien käytön syyt

Pankkien välisessä kaupankäynnissä, jossa osallistujapankit ovat aina päättäneet menettelytavasta, on aina käytetty osto- ja myyntikursseja. Tätä ei pitäisi muuttaa, koska

— emme halua, että euroalueen valuuttojen ja euroalueen ulkopuolisten valuuttojen hinnat noteerataan eri tavalla;

— emme halua eroja euroalueen sisä- ja ulkopuolisten sopimuskumppaneiden välille;

ja koska

— nykyisen menettelytavan muutos olisi käytössä vain vähän aikaa.

3. Seuraava kokous tarvittaessa Commerzbankin toimitiloissa Frankfurtissa.

Frankfurt, 15.10.1997

[…]*

Liite”

F. OIKEUDELLINEN ARVIOINTI

1 EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohta

(98) EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan nojalla yhteismarkkinoille soveltumattomia ja kiellettyjä ovat sellaiset yritysten väliset sopimukset, yritysten yhteenliittymien päätökset sekä yritysten yhdenmukaistetut menettelytavat, jotka saattavat vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja joiden tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai joista seuraa, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy yhteismarkkinoilla, ja erityisesti sellaiset sopimukset, päätökset ja menettelytavat, joilla vahvistetaan suoraan tai välillisesti osto- tai myyntihintoja taikka muita kauppaehtoja, rajoitetaan tai valvotaan tuotantoa, markkinoita, teknistä kehitystä tai investointeja tai joilla jaetaan markkinoita tai hankintalähteitä.

2 Sopimukset

(99) Sopimuksen voidaan sanoa olevan olemassa, kun osapuolet noudattavat yhteistä suunnitelmaa, joka rajoittaa tai joka todennäköisesti rajoittaa niiden omaa liiketoimintaa määräämällä niiden yhteisen toiminnan suuntaviivoista tai toiminnasta pidättäytymisestä markkinoilla. Sopimuksen ei tarvitse olla kirjallinen. Sen ei tarvitse täyttää mitään muotovaatimuksia, eikä siltä edellytetä mitään sopimusseuraamuksia tai toimeenpanokeinoja. Sopimuksen olemassaolo voi näkyä suoraan tai välillisesti osapuolten toiminnassa.

(100) Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun sopimuksen voidaan sanoa olevan olemassa silloin, kun osapuolet ovat ilmaisseet yhteisen aikomuksensa käyttäytyä markkinoilla tietyllä tavalla ([41]).

(101) Perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulle sopimuksen käsitteelle, sellaisena kuin sitä on tulkittu oikeuskäytännössä, on keskeistä vähintään kahden osapuolen yhteinen tahto, eikä muoto, jossa se ilmenee, ole tärkeä, jos se ilmentää osapuolten aikeita totuuden-

([41]) Asia 41/69, ACF Chemiefarma v. komissio, tuomio 15.7.1970, Kok. 1970, s. 661, 112 kohta; yhdistetyt asiat 209/78–215/78 ja 218/78, Van Landewyck ym. v. komissio, tuomio 29.10.1980, Kok. 1980, s. 3125, 86 kohta; asia T-7/89, Hercules Chemicals v. komissio, tuomio 17.12.1991, Kok. 1991, s. II-1711, 256 kohta; asia T-1/89, Rhône-Poulenc v. komissio, tuomio 24.10.1991, Kok. 1991, s. II-867, 120 kohta.

mukaisesti ([42]) EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulta sopimukselta ei edellytetä läheskään samaa varmuutta kuin mikä on välttämätöntä kaupallisen sopimuksen täytäntöönpanemiseksi. Voi olla, että sen tarkkoja ehtoja ei koskaan ilmaista: sopimuksen olemassaolo saatetaan joutua päättelemään olosuhteista.

3 **Rikkomisen luonne**

3.1 *Sopimus*

(102) Deutsche Verkehrsbank AG:n toimitiloissa Frankfurtissa 15 päivänä lokakuuta 1997 pidettyyn kokoukseen osallistuneet pankit sopivat, että euroalueen seteleiden ostossa ja myynnissä sovelletaan noin 3 prosentin yleispalkkiota kolmen vuoden pituisella siirtymäkaudella, joka alkaa 1 päivänä tammikuuta 1999. Tarkoituksena oli saada takaisin noin 90 prosenttia valuuttakurssimarginaalituloista osto- ja myyntikurssien poistuttua käytöstä 1 päivänä tammikuuta 1999 ([43]).

(103) Lokakuun 15 päivänä 1997 pidetyssä kokouksessa kokouksen osallistujat keskustelivat siitä, olisiko nykyinen järjestelmä, jossa valuuttakurssimarginaalit vaihtelevat valuutoittain (eli kullakin valuutalla on eri osto- ja myyntikurssit), muutettava järjestelmäksi, jossa nykyiset valuuttakurssimarginaalit ilmaistaisiin selkeänä prosenttimääräisenä palkkiona. Koska kokouksessa ei päästy täydelliseen yksimielisyyteen siitä, olisiko käytettävä yhtä ainoaa prosenttimääräistä palkkiota kaikille valuutoille vai erilaisia prosenttimääräisiä palkkioita eri valuutoille, osallistujat päättivät ilmoittaa Saksan keskuspankille, että (89 kappale):

> ”Kukin läsnäolleista pankeista päättää itse tulevan maksurakenteensa muodosta”.

(104) Kokouksessa sovittiin kuitenkin, että prosenttimääräiset palkkiot määriteltäisiin siten, että menetettävistä kurssierotuloista saataisiin takaisin 90 prosenttia, mikä tarkoittaa yleisesti tai keskimäärin noin 3 prosentin palkkiota euroalueen maiden valuuttojen myymisestä ja ostamisesta (89 kappale):

> ”Kokoukseen osallistuneet pankit ilmaisivat aikovansa korvata nykyisin marginaaleista saamansa tulot noin 90-prosenttisesti palkkiotuloilla. Pankkien mukaan kokonaispalkkion suuruudeksi tulisi tällöin noin 3 prosenttia.”

(105) Sopimukseen viitattiin jälleen 15 päivänä lokakuuta 1997 järjestetyssä kokouksessa. Pankit olivat huolissaan siitä, että niiden sopimus vaarantuisi, jos Deutsche Bank AG aloittaisi maksuttoman palvelun (92 kappale), kuten näytti todennäköiseltä:

> ”Kokouksessa esitettiin, että Deutsche Bank voisi pilata kaiken sallimalla valuutanvaihdon veloituksetta. Kokouksessa läsnä olleet liikepankit katsoivat tämän olevan paljon vakavampi uhka kuin osavaltioiden keskuspankkien veloituksetta tarjoamat palvelut (koska näillä ei ollut resursseja siihen). Tämä voisi heikentää kokouksessa tehtyä sopimusta noin 3 prosentin palkkiosta (90 prosenttia tuloista)…”

(106) […]* (Commerzbank AG) laati virallisen kokouspöytäkirjan, jonka otsikko oli ”setelikauppiaiden kokous”. Komissio toteaa, että kokouksen virallinen pöytäkirja ja GWK Bankin pöytäkirja vastaavat toisiaan siltä osin, että osallistujat olivat yksimielisiä kiinteiden kurssien käytöstä euroalueen valuuttojen vaihdossa (eli ei osto- ja myyntikursseja) 1 päivästä tammikuuta 1999 lähtien ja maksujen/palkkioiden laskemisesta prosenttimääräisenä palkkiona (94 ja 95 kappale).

> ”1. Vähittäiskauppa
>
> — Yksityisasiakkaiden tapauksessa sovelletaan euroalueen valuutoille kiinteää valuuttakurssia ja maksut/palkkiot lasketaan erikseen.
>
> — Maksut/palkkiot lasketaan prosenttiosuutena vaihtosummasta.”

(107) Virallinen pöytäkirja on epätarkempi kuin GWK Bankin pöytäkirja eikä siinä mainita nimenomaisia lukuja. Bayerische Landesbank ja Commerzbank toteavat kuitenkin, että eräät pankkien edustajat ilmaisivat kokouksessa, että palkkiot voisivat vastaisuudessa olla 2—4 prosenttia ([44]). Bayerische Landesbank esitti kuitenkin 1 ja 2 päivänä helmikuuta 2001 pidetyssä suullisessa kuulemistilaisuudessa, että sen edustaja 15 päivänä lokakuuta 1997 pidetyssä kokouksessa ([…]*) muisteli, että ”eräät yksittäisten pankkien edustajat mainitsivat joitain lukuja, jotka olivat 2 ja 4 prosentin välillä”. […]* ei kuitenkaan ”muistanut 3:a prosenttia”.

([42]) Katso asia T-41/96, Bayer AG v. komissio, tuomio 26.10.2000, Kok. 2000, s. II-3383, 68 ja 69 kohta.

([43]) Ennen euron käyttöönottoa pankit eivät perineet selviä maksuja ulkomaalaisten seteleiden vaihdosta. Sen sijaan asiakkaat maksoivat piilomaksuja, koska valuutan osto- ja myyntikurssit olivat erilaiset (eroa kutsutaan spreadiksi ja/tai valuuttakurssimarginaaliksi). Valuuttakurssierot olivat 1,5—7 prosenttia vaihdettavasta valuutasta riippuen.

([44]) Vastaukset väitetiedoksiantoon: Bayerische Landesbank, s. 30 (asiakirja-aineisto, s. 3454); Commerzbank AG, s. 35 (asiakirja-aineisto, s. 3624); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG / Vereins- und Westbank AG, s. 16 (asiakirja-aineisto, s. 3903); Westdeutsche Landesbank, s. 47 (asiakirja-aineisto, s. 4016); Hamburgische Landesbank mainitsee 2–6 prosentin suuruiset prosenttipalkkiot, s. 6 (asiakirja-aineisto, s. 3768).

(108) Lokakuun 15 päivänä 1997 tehdyn sopimuksen tausta on seuraavanlainen: Vuoden 1997 alussa GWK Bank huolestui, että Saksan keskuspankki voisi käyttää noin 200 konttorin verkostoaan ja tarjota sen kautta seteleiden osto- ja myyntipalvelua maksutta yleisölle siirtymäkauden aikana (1.1.1999—31.12.2001). GWK Bank oli huolissaan siitä, että jos Saksan keskuspankki ja osavaltioiden keskuspankit tarjoavat ilmaista palvelua laajassa mittakaavassa, saksalaiset liikepankit voisivat seurata sitä veloittamalla alhaisia maksuja tai tarjoamalla maksutonta palvelua (79 kappale).

(109) Tämä mahdollisuus huolestutti GWK Bankia, koska sen liikevaihdosta suuri osa muodostui euroalueen valuuttojen ja erityisesti Saksan markan ostosta ja myynnistä. Oli olemassa riski, että euroalueen seteleiden vaihtomarkkinat siirtyisivät Alankomaista Saksaan ja/tai Alankomaiden pankkeihin kohdistuisi paineita alentaa maksujaan vastaavalla tavalla (80 kappale).

(110) Huhtikuussa 1997 GWK Bank otti yhteyttä Saksassa sijaitsevaan samanlaiseen laitokseen nimeltään Reisebank AG ja kehotti sitä aloittamaan muiden saksalaisten pankkien kanssa neuvottelut, joiden ensisijaisena tavoitteena olisi yrittää varmistaa, että Saksan keskuspankki ja osavaltioiden keskuspankit eivät tarjoa ilmaista palvelua kuluttajille konttoriverkostonsa kautta (63—67 kappale).

(111) Nämä keskustelut ja yhteydenotot johtivat kokoukseen, joka pidettiin Deutsche Verkehrsbank AG:n toimitiloissa Frankfurtissa 15 päivänä lokakuuta 1997 ja jossa useat saksalaispankit sopivat muun muassa veloittavansa noin 3 prosentin suuruisen maksun euroalueen seteleiden ostosta ja myynnistä kolmen vuoden pituisen siirtymäkauden aikana saadakseen takaisin noin 90 prosenttia valuuttakurssimarginaalituloista (85—93 kappale).

3.2 *Osapuolten esittämät väitteet ja komission vastaukset*

— Osapuolten tosiasioiden tulkinnasta esittämät väitteet

(112) Osapuolet kiistävät komission tulkinnan tosiasioista ja kieltävät, että pankkien väliset keskustelut, joissa käsiteltiin euroalueen valuuttojen vaihdosta siirtymävaiheen aikana perittävien maksujen rakenteita ja määriä, muodostaisivat perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun sopimuksen.

(113) Useat pankit katsovat, että koska osto- ja myyntikurssien ero voidaan laskea prosenttimääräisenä maksuna, oli loogista, että osallistujat sopivat 15 päivänä lokakuuta 1997 pidetyssä kokouksessa, että valuuttakurssimarginaali ilmaistaan näkyvänä prosenttimaksuna 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen. Tämä ei ollut kilpailua rajoittava sopimus vaan syntyi oikeudellisesta tarpeesta esittää maksut avoimesti ja selvästi, kun valuuttakurssimarginaali poistuu käytöstä ([45]) ([46]). Landesbank Hessen Thüringen myöntää tehneensä sopimuksen siirtymäkauden aikana käytettävästä maksurakenteesta 15 päivänä lokakuuta 1997 pidetyssä kokouksessa. Koska maksun laskemiselle ei kuitenkaan ollut juuri muita vaihtoehtoja kuin prosenttimäärä, tämä sopimus yhteisestä maksurakenteesta vaikutti ainoastaan hyvin vähän pankkien vapauteen määritellä oma hinnoittelupolitiikkansa ([47]).

— Komission vastaus

(114) Kun maksut esitetään avoimesti ja selkeästi, ei pankkien hintoja, maksurakenteita tai muita palvelukonsepteja tarvitse standardoida. Kunkin pankin on päätettävä maksuja koskevasta liiketoimintatavastaan itsenäisesti. Kunkin pankin on päätettävä itsenäisesti myös asiakkailta perittävien maksujen suuruus ja maksurakenne.

(115) Ei ollut luonnollinen tai looginen toimi, että kukin pankki olisi yksittäin muuttanut valuuttakurssimarginaalin prosenttimääräiseksi maksuksi. Vaikuttaakin siltä, että Deutsche Bank olisi alun perin harkinnut maksutonta palvelua. Nyt ei kuitenkaan ole kysymys siitä, mikä olisi tai ei olisi taloudellisesti rationaalisin maksurakenne, vaan siitä, oliko maksurakenteesta sovittu pankkien välillä.

(116) Tässä tapauksessa pankit olivat nimenomaisesti sopineet noin 3 prosentin kokonaispalkkiosta, jonka avulla oli tarkoitus saada takaisin noin 90 prosenttia tuloista, jotka menetetään 1 päivänä tammikuuta 1999 tapahtuvan valuuttakurssimarginaalin poistumisen vuoksi.

([45]) Vastaukset väitetiedoksiantoon: BfG Bank AG, s. 17 (asiakirja-aineisto, s. 3538); Commerzbank AG, s. 31 (asiakirja-aineisto, s. 3620); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG / Vereins- und Westbank AG, s. 14 (asiakirja-aineisto, s. 3901); Westdeutsche Landesbank, s. 48 (asiakirja-aineisto, s. 4017).

([46]) Westdeutsche Landesbankin vastaus väitetiedoksiantoon, s. 20 (asiakirja-aineisto, s. 3989).

([47]) Landesbank Hessen Thüringenin vastaus väitetiedoksiantoon, s. 4 (asiakirja-aineisto, s. 3817); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG / Vereins- und Westbank AG, s. 14 (asiakirja-aineisto, s. 3901), toteaa, ettei prosenttimaksulle ollut olemassa muuta todellista vaihtoehtoa, sillä pienistä vaihtomääristä perittävä kiinteä maksu olisi syrjinyt pienkuluttajia.

— Osapuolten esittämät väitteet, joiden mukaan sopimusta ei ollut

(117) Useat pankit väittävät, että ne eivät sopineet noin 3 prosentin suuruisesta prosenttimääräisestä maksusta ([48]). Eräät pankit väittävät myös, että ne eivät sopineet siitä, että ne keräisivät takaisin noin 90 prosenttia tuloista, eikä euron käyttöönoton jälkeen sovellettavien uusien maksujen laskuperustaksi mainittu 90 prosenttia ([49]).

— Komission vastaus

(118) Tässä tilanteessa on tarkasteltava GWK Bankin 15 päivänä lokakuuta 1997 pidetystä kokouksesta laatiman pöytäkirjan uskottavuutta. Kokouksen virallinen pöytäkirja ja GWK Bankin pöytäkirja vastaavat toisiaan siltä osin, että kokouksen osallistujat olivat yksimielisiä siitä, että tammikuun 1 päivän 1999 jälkeen euroalueen valuuttojen vaihdossa käytetään kiinteitä valuuttakursseja (ei siis osto- ja myyntikursseja) ja vaihdosta veloitetaan prosenttimääräinen maksu tai palkkio. Westdeutsche Landesbank toteaa, että […]* laatimaan viralliseen kokouspöytäkirjaan sisältyy ainoastaan yksi väitetyn rikkomisen osatekijä ja se on maksurakenteesta sopiminen ([50]).

(119) Bayerische Landesbank ja Commerzbank toteavat kuitenkin eräiden pankkien edustajien esittäneen kokouksessa, että palkkiot voisivat vastaisuudessa olla 2—4 prosenttia ([51]). Commerzbank AG esittää, että eräät kokouksen osanottajat mainitsivat, että jos tuloista halutaan saada takaisin 90 prosenttia, valuutanvaihdosta pitäisi veloittaa 2—4 prosenttia tai keskimäärin 3 prosentin palkkio. Bayerische Landesbank totesi kuitenkin 1 ja 2 päivänä helmikuuta 2001 järjestetyssä suullisessa kuulemistilaisuudessa, että sen edustaja 15 päivänä lokakuuta 1997 pidetyssä kokouksessa ([…]*) muisti, että ”eräät yksittäisten pankkien edustajat mainitsivat joitakin lukuja, jotka olivat 2 ja 4 prosentin välillä”. […]* ei kuitenkaan ”muistanut 3:a prosenttia”. Tämä osoittaa, että GWK Bankin pöytäkirja, joka laadittiin yhden päivän kuluessa kokouksesta, on uskottava ja täydellinen esitys 15 päivänä lokakuuta 1997 pidetystä kokouksesta.

(120) Komissio katsoo asiakirjanäytön perusteella, että 15 päivänä lokakuuta 1997 järjestettyyn kokoukseen osallistuneet pankit sopivat ottavansa käyttöön noin 3 prosentin kokonaispalkkion (saadakseen takaisin 90 prosenttia menetettävistä tuloista) 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen.

— Osapuolten esittämät väitteet, joiden mukaan maksujen määrittely aikaisin ei olisi ollut järkevää

(121) Osapuolet väittävät myös, että ei olisi ollut järkevää määritellä maksuja vuonna 1997, koska euron käyttöönottoon oli vielä 14 kuukautta pitkä ajanjakso, jonka aikana saattoi syntyä kaikenlaisia taloudellisia epävarmuustekijöitä ([52]). Pankit väittävät päättäneensä maksuistaan itsenäisesti vuoden 1998 lopulla ([53]).

— Komission vastaus

(122) Pankkien oma toiminta on ristiriidassa sen väitteen kanssa, että olisi ollut ennenaikaista sopia maksurakenteista ja maksuista lokakuussa 1997. Kirjeessä, jonka neljä liikepankkia (Commerzbank AG, Deutsche Verkehrsbank AG, Reisebank AG ja Westdeutsche Landesbank) lähetti Saksan keskuspankille 25 päivänä heinäkuuta 1997, esitettiin pankkien näkemys, että euromaiden valuuttojen valuuttakurssimarginaali olisi säilytettävä muun muassa sen vuoksi, että tarpeellisia tietotekniikkamuutoksia ei voida tehdä ajoissa 1 päivään tammikuuta 1999 mennessä (55 kappale):

> ”Maksun veloittamista nykyisten marginaalien (osto-/myyntikurssit) sijasta pidettiin hyvin ongelmallisena.
>
> Keskustelujen seurauksena kaikki osallistujat periaatteessa hylkäsivät muutoksen, koska siitä johtuvat tietotekniikan mukauttamisesta aiheutuvat kustannukset tekisivät seteleiden vaihtamisesta kalliimpaa eikä yleisö hyväksyisi maksujen korotuksia. Kuluttajat eivät

([48]) Vastaukset väitetiedoksiantoon: BfG Bank AG, s. 19 (asiakirja-aineisto, s. 3540); Commerzbank AG, s. 35 (asiakirja-aineisto, s. 3624); Reisebank AG, s. 27 (asiakirja-aineisto, s. 3721); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG / Vereins- und Westbank AG, s. 16 (asiakirja-aineisto, s. 3903); Westdeutsche Landesbank, s. 47 (asiakirja-aineisto, s. 4016).

([49]) Vastaukset väitetiedoksiantoon: Bayerische Landesbank, s. 30 (asiakirja-aineisto, s. 3454); BfG Bank AG, s. 18 (asiakirja-aineisto, s. 3539); Commerzbank AG, s. 33 (asiakirja-aineisto, s. 3622); Reisebank AG, s. 26 alkaen (asiakirja-aineisto, s. 3720); Landesbank Hessen Thüringen, s. 16 (asiakirja-aineisto, s. 3830); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG / Vereins- und Westbank AG, s. 15 (asiakirja-aineisto, s. 3902); Westdeutsche Landesbank, s. 47 (asiakirja-aineisto, s. 4016); Fortis-konserni, s. 23 (asiakirja-aineisto, s. 4295).

([50]) Westdeutsche Landesbankin vastaus väitetiedoksiantoon, s. 43 (asiakirja-aineisto, s. 4012).

([51]) Vastaukset väitetiedoksiantoon: Bayerische Landesbank, s. 30 (asiakirja-aineisto, s. 3454); Commerzbank AG, s. 35 (asiakirja-aineisto, s. 3624); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG / Vereins- und Westbank AG, s. 16 (asiakirja-aineisto, s. 3903); Westdeutsche Landesbank, s. 47 (asiakirja-aineisto, s. 4016); Hamburgische Landesbank mainitsee 2—6 prosentin suuruiset prosenttipalkkiot, s. 6 (asiakirja-aineisto, s. 3768).

([52]) Vastaukset väitetiedoksiantoon: Dresdner Bank AG, s. 10 (asiakirja-aineisto, s. 3750); Westdeutsche Landesbank, s. 42 (asiakirja-aineisto, s. 4011).

([53]) Vastaukset väitetiedoksiantoon: Bayerische Landesbank, s. 34 (asiakirja-aineisto, s. 3458); BfG Bank AG, s. 20 (asiakirja-aineisto, s. 3541); Commerzbank AG, s. 36 (asiakirja-aineisto, s. 3625); Dresdner Bank AG, s. 10 (asiakirja-aineisto, s. 3750); Hamburgische Landesbank, s. 9 (asiakirja-aineisto, s. 3771); Landesbank Hessen Thüringen, s. 12 (asiakirja-aineisto, s. 3826); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG / Vereins- und Westbank AG, s. 22 (asiakirja-aineisto, s. 3909); Westdeutsche Landesbank, s. 33 (asiakirja-aineisto, s. 4002).

erityisesti ymmärtäisi maksun käyttöönottoa muuntokurssien kiinnittämisen yhteydessä, jos keskuspankit ostaisivat euroalueen valuuttoja kiinteällä kurssilla.

On myös tärkeää huomata, että tietotekniikkamuutoksia ei voitaisi tehdä niin lyhyessä ajassa."

(123) GWK Bankin 15 päivänä lokakuuta 1997 pidetystä kokouksesta laatimassa pöytäkirjassa mainitaan myös, että tietotekniikkajärjestelmien mukauttamiseen uuteen maksujärjestelmään oli vain vähän aikaa (93 kohta):

"4. Tammikuun 1 päivään 1999 jäljellä olevaa aikaa pidettiin jo liian lyhyenä kaikkien järjestelmien mukauttamiseksi uuteen maksurakenteeseen".

(124) Edellä olevasta voidaan päätellä, että 15 päivänä lokakuuta 1997 tehty hintasopimus oli pankkien kannalta mitä sopivin ja oikeaan aikaan tehty.

— Erilaisia maksuja koskevat osapuolten väitteet

(125) Pankit väittävät, että 15 päivänä lokakuuta 1997 pidetyssä kokouksessa läsnä olleet pankit soveltavat erilaisia maksuja, joiden suuruus on 3—4 prosenttia. Ainoastaan 2 pankkia soveltaa 3 prosentin maksua ([54]).

— Komission vastaus

(126) Ensinnäkin on huomattava, että EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohtaa rikkovan ja väitetiedoksiannossa kuvatun sopimuksen olemassaolon, sisällön ja tavoitteen toteaminen perustui nimenomaiseen asiakirjanäyttöön eikä samansuuntaiseen hinnoittelukäytäntöön markkinoilla.

(127) Toiseksi, koska sopimuksen tavoitteena oli ottaa käyttöön noin 3 prosentin kokonaismaksu, jonka tavoitteena oli saada takaisin 90 prosenttia menetetyistä tuloista, ei ole edes odotettavissa, että kaikki pankit käyttäisivät samanlaisia prosenttimääräisiä palkkioita. Sopimuksella poistettiin epävarmuus siitä, millaisia toimia toisilta markkinaosapuolilta voitiin odottaa euroalueen seteleiden ostoon ja myyntiin liittyvien maksujen osalta, tai ainakin vähennettiin huomattavasti asiaan liittyvää epävarmuutta. Pankit itse myöntävät keskustelleensa 2—4 prosentin maksuista. Euron käyttöönoton jälkeen yksikään osapuolista ei kuitenkaan ottanut käyttöön alle 3 prosentin palkkiota (147 ja 148 kappale).

4 **Kilpailun rajoittaminen**

(128) Lokakuun 15 päivänä 1997 järjestettyyn kokoukseen osallistuneet pankit sopivat noin 3 prosentin kokonaispalkkiosta, jonka avulla oli tarkoitus saada takaisin noin 90 prosenttia 1 päivänä tammikuuta 1999 tapahtuvasta valuuttakurssimarginaalin poistumisesta aiheutuvista tulon menetyksistä. Sekä sopimuksen tavoitteena että sen tuloksena oli kilpailun rajoittaminen yhteisössä.

4.1 *Sopimuksen tarkoitus*

(129) EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdassa mainitaan nimenomaisesti kilpailua rajoittavina sellaiset yritysten väliset sopimukset ja yritysten yhteenliittymien päätökset, joilla suoraan tai välillisesti vahvistetaan osto- tai myyntihinta taikka muita kauppaehtoja. Tarkasteltavana olevan sopimuksen tarkoituksena on hintojen suora vahvistaminen.

(130) Koska valuuttakurssimarginaalista (ts. osto- ja myyntikurssit) kertyvä tulo oli poistumassa 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen, 15 päivänä lokakuuta 1997 järjestettyyn kokoukseen osallistuneiden pankkien sopimuksen tarkoituksena oli sopia kokoukseen osallistuneiden pankkien palkkiot euroalueen seteleiden ostosta ja myynnistä noin 3 prosentiksi, millä pyrittiin saamaan takaisin noin 90 prosenttia tuloista, jotka menetetään valuuttakurssimarginaalin poistuessa 1 päivänä tammikuuta 1999.

(131) Sen vuoksi on todettava, että sopimuksen tavoitteena on pankkien tulevan hinnoittelupolitiikan ja euroalueen seteleiden ostosta ja myynnistä perittävän maksun yhdenmukaistaminen.

(132) Edellä olevasta seuraa, että 15 päivänä lokakuuta 1997 järjestettyyn kokoukseen osallistuneiden pankkien sopimus kuuluu EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan, koska sopimuksessa määrätään suoraan, miten euroalueen seteleiden vaihdosta veloitetaan (eli prosenttimääräinen maksu) ja maksujen taso tavoitehinnan muodossa.

([54]) Vastaukset väitetiedoksiantoon: Bayerische Landesbank, s. 43 (asiakirja-aineisto, s. 3467); BfG Bank AG, s. 20 (asiakirja-aineisto, s. 3541); Commerzbank AG, s. 41 (asiakirja-aineisto, s. 3630); Deutsche Verkehrsbank AG / Reisebank AG, s. 28 (asiakirja-aineisto, s. 3722); Dresdner Bank AG, s. 10 (asiakirja-aineisto, s. 3750); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG / Vereins- und Westbank AG, s. 25 (asiakirja-aineisto, s. 3912); Westdeutsche Landesbank, s. 43 ja 53 (asiakirja-aineisto, s. 4012 ja 4022).

4.2 *Osapuolten esittämät väitteet ja komission vastaukset*

— Osapuolten EKPJ:n perussäännön 52 artiklan tulkitsemisesta esittämät väitteet

(133) Osapuolet väittävät käyneensä keskustelut, koska EKPJ:n perussäännön 52 artiklan täytäntöönpanoon liittyi huomattavaa sääntelyä koskevaa epävarmuutta erityisesti sen osalta, tarjoaisiko Saksan keskuspankki maksutonta valuutanvaihtopalvelua yleisölle vai ei.

— Komission vastaus

(134) Vuoden 1997 aikana Saksan keskuspankki keskusteli Saksan liikepankkien kanssa erityisesti EKPJ:n perussäännön 52 artiklan täytäntöönpanosta. Liikepankit ja Saksan keskuspankki järjestivät 8 päivänä heinäkuuta 1997 kokouksen, jossa keskusteltiin euron käyttöönoton vaikutuksista seteleiden vaihtoon. Tämän kokouksen jälkeen keskuspankki lähetti 22 päivänä heinäkuuta 1997 liikepankeille kyselylomakkeen, joka koski seteleiden ostamista ja myymistä vähittäis- ja tukkumarkkinoilla. Kyselylomakkeessa pyydettiin tietoja vaihdettujen seteleiden määristä, maksujen avoimuudesta siirtymäkauden aikana, seurauksista, joita vähittäispankkitoiminnalle olisi siitä, jos keskuspankki tarjoaisi ilmaista palvelua yleisölle, ja seurauksista, joita tukkupankkitoiminnalle olisi siitä, jos keskuspankki tarjoaisi maksutonta seteleiden kotiuttamispalvelua liikepankeille. Keskuspankki ilmoitti käsittelevänsä kaikki vastaukset luottamuksellisesti. Heinäkuun 8 päivänä 1997 järjestetyn kokouksen seurauksena neljä liikepankkia (Commerzbank AG, Deutsche Verkehrsbank AG, Reisebank AG ja Westdeutsche Landesbank) lähettivät 25 päivänä heinäkuuta 1997 Saksan keskuspankille kirjeen, jossa esitettiin pankkien näkemys, että valuuttakurssimarginaali (eli euromaiden valuuttojen osto- ja myyntikurssit) olisi säilytettävä osittain sen vuoksi, että tarpeellisia tietotekniikkamuutoksia ei voida tehdä ajoissa 1 päivään tammikuuta 1999 mennessä ja koska muutoksista aiheutuisi lisäkustannuksia, jotka johtaisivat maksujen korotuksiin. Liikepankit ja Saksan keskuspankki järjestivät 15 päivänä syyskuuta 1997 kokouksen, jossa tarkennettiin, että veloittaminen valuuttakurssimarginaalin (eli osto- ja myyntikurssien) avulla ei ole mahdollista 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen. Kaikki maksut olisi eriteltävä (53—57 kappale).

(135) Kuten edellä olevasta ilmenee, Saksan keskuspankin ja liikepankkien väliset keskustelut koskivat EKPJ:n perussäännön 52 artiklan soveltamista ja osto- ja myyntikurssien poistamista 1 päivänä tammikuuta 1999. Kokouksissa ei käyty yhteiskeskusteluja euroalueen seteleiden vaihdosta 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen perittävistä pankkimaksuista.

— Osapuolten esittämät väitteet, joiden mukaan komissio oli keskustelujen alkuunpanija

(136) Osapuolten mukaan komissio oli pankkien välisten keskustelujen ja yhteyksien alkuunpanija. Lähtökohtana oli komission 15 päivänä toukokuuta 1997 järjestämä pyöreän pöydän keskustelu, jossa käsiteltiin euroon siirtymisen käytännön näkökohtia ([55]). Pankit väittävät, että 15 päivänä lokakuuta 1997 pidetyn kokouksen syy oli sääntelyyn liittyvä epävarmuus ja se oli seurausta Euroopan komission aloitteista ja keskusteluista Saksan keskuspankin kanssa.

— Komission vastaus

(137) Komissio järjesti 15 päivänä toukokuuta 1997 euroon siirtymisen käytännön näkökohdista pyöreän pöydän kokouksen, jossa käsiteltiin eri yhdistysten esiin tuomia huolia ja edistettiin teknisiä valmisteluja. Pyöreän pöydän kokous tarjosi keskustelufoorumin kaikille julkisille ja yksityisille osapuolille, ja kokouksessa käsiteltiin kahta pääasiakokonaisuutta: käytännön järjestelyjä, joilla varmistetaan häiriötön euroon siirtyminen, ja keinoja, joilla valuutan käyttäjiä voidaan auttaa sopeutumaan euroon. Asiantuntijaryhmän 20 päivänä marraskuuta 1997 julkistamassa raportissa todetaan selvästi, että kokouksessa ei käsitelty pankkien palvelumaksuja (40–43 kappale) ([56]).

— Osapuolten maksujen luvallisuudesta esittämät väitteet

(138) Osapuolten mukaan keskusteluiden tarkoituksena oli myös käsitellä kysymystä, sallittaisiinko liikepankkien veloittaa seteleiden vaihdosta valuuttakurssimarginaalin (eli osto- ja myyntikurssien) avulla vai ei.

— Komission vastaus

(139) Jo vuodesta 1995 tiedettiin, että valuuttakurssit kiinnitetään peruuttamattomasti ja että ainoastaan näitä kiinnitettyjä kursseja voidaan käyttää. Tämä esitettiin selkeästi

([55]) Westdeutsche Landesbankin vastaus väitetiedoksiantoon, s. 32 (asiakirja-aineisto, s. 4001).

([56]) Ks. Euroopan komissiolle laaditun raportin "Report of the Expert Group on Banking Charges for Conversion to the Euro" 4 kohta "What is conversion", Bryssel, 20.11.1997.

ja nimenomaisesti Madridissa 15—16 päivänä joulukuuta 1995 kokoontuneen Eurooppa-neuvoston päätelmissä yhteisen rahan käyttöönottoa koskevasta suunnitelmasta. Neuvoston asetuksen (EY) N:o 1103/97, joka on ollut suoraan sovellettavaa lainsäädäntöä kaikissa jäsenvaltioissa 20 päivästä kesäkuuta 1997, 4 artiklan 3 kohdassa todetaan, että "muuntokursseja käytetään muunnettaessa euroyksikköä kansallisiksi rahayksiköiksi tai kansallisia rahayksikköjä euroyksiköksi" (34—37 kappale). Tästä seuraa suoraan, että valuuttakurssimarginaalin käyttö ei ole sallittu ja että mahdolliset maksut on ilmoitettava selkeästi ja avoimesti. Tämä kaikki on myös esitetty selvästi asiakirjassa, jossa määritellään euromuuntamisesta perittäviä pankkimaksuja käsitelleen asiantuntijaryhmän toimeksianto, ja asiantuntijaryhmän loppuraportissa (45 kappale).

(140) Joka tapauksessa ennen 15 päivänä lokakuuta 1997 järjestettyä kokousta liikepankit ja Saksan keskuspankki järjestivät (15 päivänä syyskuuta 1997) kokouksen, jossa tarkennettiin, että valuuttakurssimarginaaliin (eli osto- ja myyntikursseihin) perustuva veloittaminen ei ole mahdollista 1 päivän tammikuuta 1999 jälkeen (57 kappale).

— Osapuolten kokouskutsufaksista esittämät väitteet

(141) Jotkin osapuolet väittävät, että kuten kokouskutsufaksiin liitetystä esityslistasta ilmenee 15 päivänä lokakuuta 1997 järjestetyssä kokouksessa keskityttiin hinnoittelun osalta pankkien välisen kaupan kysymyksiin sekä tietotekniikkakysymyksiin ([57]). Tästä syystä kokouksen osanottajat edustivat joko osastoja, joilla hoidetaan seteleiden ostoa ja myyntiä pankkien välisessä kaupassa, tai tietotekniikkaosastoja. Kokouksessa eivät olleet edustettuina yksityisasiakkaita edustavat osastot, jotka ovat ainoat osastot, jotka voivat tehdä päätöksiä yksityisasiakkailta veloitettavista valuutanvaihtomaksuista ([58]).

— Komission vastaus

(142) Myös virallisesta, […]* laatimasta kokouspöytäkirjasta ilmenee, että kokouksessa keskusteltiin hinnoittelusta sekä yksityisasiakkaisiin liittyvän pankkitoiminnan että pankkien välisen kaupan osalta (94—97 kappale). Sen vuoksi vaikuttaa siltä, että pankkien edustajat olivat toimivaltaisia keskustelemaan seteleiden vaihtamisen hinnoittelusta sekä yksityis- että tukkupankkitoiminnan kannalta. Komissio katsoo asiakirjanäytön perusteella, että 15 päivänä lokakuuta 1997 järjestettyyn kokoukseen osallistuneet pankit sopivat ottavansa käyttöön yksityisasiakkailta veloitettavan noin 3 prosentin kokonaispalkkion (saadakseen takaisin 90 prosenttia menetetävistä tuloista) tammikuun 1 päivän 1999 jälkeen.

(143) Tietotekniikkajärjestelmien osalta Commerzbank AG:n edustaja esitti kuulemisen aikana, että vähittäis- ja tukkupankkitoiminnan tietotekniikkajärjestelmät ovat kytköksissä toisiinsa (tai niissä käytetään jopa samaa ohjelmaa). Tämä tarkoittaa, että sekä vähittäis- että tukkupankkitoiminnan hinnoittelu- ja veloitusjärjestelmät on tunnettava ennen tietotekniikkajärjestelmien mukauttamista. Virallisesta kokouspöytäkirjasta ilmeneekin, että yksityisasiakkaiden osalta osapuolet sopivat, että 1 päivänä tammikuuta 1999 alkavan siirtymävaiheen aikana "maksut/palkkiot lasketaan prosenttiosuutena vaihtosummasta" (95 kappale). Pankkien välisen kaupan osalta osapuolet valitsivat osto- ja myyntikurssien säilyttämisen.

4.3 *Sopimuksen täytäntöönpano*

(144) Jotta voitaisiin päätellä sopimuksen kuuluvan EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan, sopimuksen todellisia vaikutuksia kilpailuun ei tarvitse tarkastella, kun on osoitettu, että sopimuksen tavoitteena oli kilpailun rajoittaminen.

(145) Tässä tapauksessa pankit olivat sopineet noin 3 prosentin kokonaispalkkiosta, jonka avulla oli tarkoitus saada takaisin noin 90 prosenttia 1 päivänä tammikuuta 1999 tapahtuvasta valuuttakurssimarginaalin (eli osto- ja myyntikurssien) poistumisesta aiheutuvista tulon menetyksistä.

(146) Komissio katsoo, että vaikutuksia ei tarvitse esittää, koska se on selvittänyt, että sopimuksen tavoitteena oli suoraan määritellä maksujen taso.

(147) Joka tapauksessa sopimuksella oli vaikutus maksuihin, joita perittiin markkinoilla:

Dresdner Bank AG	3 %
Commerzbank AG	3,75 %
Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG	3,0 % (vähintään 10 DEM) ([59])
Vereins- und Westbank AG	3,0 % (vähintään 10 DEM) ([60]).

([57]) Vastaukset väitetiedoksiantoon: Commerzbank AG, s. 29 (asiakirja-aineisto, s. 3618) ja liite 16 (asiakirja-aineisto, s. 3671); BfG Bank AG, s. 15 (asiakirja-aineisto, s. 3536); Hamburgische Landesbank, s. 4 (asiakirja-aineisto, s. 3766).

([58]) Vastaukset väitetiedoksiantoon: Bayerische Landesbank, s. 29 (asiakirja-aineisto, s. 3543); BfG Bank AG, s. 16 (asiakirja-aineisto, s. 3537); Dresdner Bank AG, s. 5 (asiakirja-aineisto, s. 3745); Landesbank Hessen Thüringen, s. 10 (asiakirja-aineisto, s. 3824); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG / Vereins- und Westbank AG, s. 10 (asiakirja-aineisto, s. 3897).

([59]) Vähimmäismaksu alennettiin 10 DEM:sta 6 DEM:aan 11.3.1999.

([60]) Vähimmäismaksu poistettiin käytöstä 2.8.1999

(148) Reisebank AG:n mukaan euron käyttöönoton yhteydessä maksut ovat ([61]):

Myynti: 3,5 % ja palvelumaksu 5 DEM ([62])

Osto: 4,5 % ja palvelumaksu 5 DEM.

Nämä prosenttimääräiset osto- ja myyntipalkkiot ovat samat kuin GWK:n 16 päivänä kesäkuuta 1998 käyttöönottamat palkkiot:

Myynti: 3,5 % (määrä enintään 5 000 NLG), vähintään 5 NLG

Osto: 4,5 % (määrä enintään 5 000 NLG), vähintään 5 NLG ([63]).

5 **Vaikutus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan**

5.1 *Valuutanvaihto*

(149) Tarkasteltavana oleva rikkominen koskee palvelua, jolle on luontaista, että sitä tarjotaan rajojen yli, ja joka on jo pelkästään siitä syystä omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Kuten edellä todettiin, euroalueen valuuttoja vaihdetaan suuria määriä kaikissa EU:n jäsenvaltioissa (7—9 kappale).

(150) Ulkomaisten valuuttojen osto ja myynti euroalueella on toimintaa, joka koskee ensisijaisesti kuluttajia ja erityisesti matkailijoita (sekä yhteisön kansalaisia että yhteisön ulkopuolisten maiden kansalaisia), jotka haluavat suorittaa maksuja euroalueella. Maksut, joita kuluttajat suorittavat muiden maiden kuin lähtömaansa valuutalla, ovat tapahtumia, jotka vaikuttavat yhteisön sisäiseen kauppaan.

(151) On huomattava, että jos kuluttajat ostavat ulkomaan valuuttaa kotimaastaan, valuuttaa myyvän pankin on ensin täytynyt tuoda setelit maahan. Jos taas kuluttajat ostavat valuuttaa kohdemaassa ulkomaisella käteisvaluutalla, valuutan myyneen pankin on vietävä (tai kotiutettava) ulkomaan valuutta kuluttajan lähtömaahan. Euroalueen pankkien yleisöltä ostamat ja yleisölle myymät ulkomaan valuuttojen määrät eivät ole koskaan täysin tasapainossa.

(152) Pankkien harjoittama euroalueen valuuttojen tuonti ja vienti on kaupallista toimintaa, joka vaikuttaa suoraan yhteisön sisäiseen kauppaan.

5.2 *Osapuolten esittämät väitteet ja komission vastaukset*

— Osapuolten vaikutuksesta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan esittämät väitteet

(153) Suullisessa kuulemistilaisuudessa ([64]), pankit väittivät, että Saksan tapaus on puhtaasti kansallinen tapaus, joten se ei vaikuta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Valuutanvaihto on paikallinen palvelu, jota tarjotaan eri kansallisilla markkinoilla. Vaikka GWK Bank oli läsnä 15 päivänä lokakuuta 1997 pidetyssä kokouksessa, se ei toimi Saksan markkinoilla eivätkä Saksan pankit toimi Alankomaiden markkinoilla.

— Komission vastaus

(154) Tuomioistuin on johdonmukaisesti katsonut, että jotta yritysten välinen sopimus on omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, täytyy olla mahdollista ennakoida riittävän todennäköisesti objektiivisten oikeudellisten tekijöiden tai tosiseikkojen perusteella, että sillä voi olla suora tai epäsuora, todellinen tai mahdollinen vaikutus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan tavalla, joka saattaa vaarantaa tavoitteen toteuttaa jäsenvaltioiden väliset yhtenäismarkkinat ([65]). Siten tuomioistuin on ottanut sen kannan, että vaikutus yhteisön sisäiseen kauppaan syntyy yleensä useiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta, jotka eivät erikseen tarkasteltuina ole välttämättä ratkaisevia ([66]). Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan riittää myös, että on tehty sopimus, joka voi vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ([67]).

(155) Komissio on kuvannut väitetiedoksiannossa ja tässä päätöksessä (ks. 149—152 kappale) useita tekijöitä, jotka on otettu huomioon pääteltäessä, että sopimuksella on vaikutus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntöä noudattaen komissio katsoo, että tässä tapauksessa vaikutus kauppaan syntyy usean tekijän yhdistelmästä, joka kokonaisuutena tarkasteltuna osoittaa, että sopimus vaikuttaa kauppaan.

([61]) Reisebank AG:n vastaus väitetiedoksiantoon, s. 18 (asiakirja-aineisto, s. 3712).

([62]) Reisebank AG muutti prosenttimääräisen myyntipalkkionsa kolme viikkoa myöhemmin seuraavasti:

0,01 DEM—500 DEM	3,5 %
500,01 DEM—1 000 DEM	3,25 %
1 000,01 DEM—2 000 DEM	3,0 %,
2 000,01DEM—5 000 DEM	2,75 %,
5 000,01 DEM—	2,5 %.

([63]) Palkkio on 1,5 %, jos myyntitapahtuma on suurempi kuin 5000 NLG.
Palkkio on 2,5 %, jos ostotapahtuma on suurempi kuin 5000 NLG.

([64]) Tri Satzkyn kaikkien pankkien nimissä pitämä esitys 1 päivänä helmikuuta 2001 järjestetyssä suullisessa kuulemistilaisuudessa.

([65]) Asia 56/65, Société Technique Minière, tuomio 30.6.1966, Kok. 1966, s. 282, 7 kohta ja asia 42/84, Remia ym v. komissio, tuomio 11.7.1985, Kok. 1985, s. 2545, 22 kohta.

([66]) Asia C-250/92, Gottrup-Klim, tuomio 15.12.1994, Kok. 1994, s. I-5641, 54 kohta.

([67]) Asia C-219/95 P, Ferriere Nord SpA v. komissio, tuomio 17.7.1997, Kok. 1997, s. I-4411, 19 kohta.

(156) Tässä tapauksessa olisi kuitenkin kiinnitettävä erityistä huomiota kyseisen palvelun ja tuotteen erityisluonteeseen. Kuten edellä on esitetty, palvelu on jo luonteeltaan rajatylittävää palvelua. Tämä johtuu siitä, että kyseessä olevat tuotteet ovat muiden EU:n jäsenvaltioiden valuuttoja, joita vaihdetaan suuria määriä kaikissa jäsenvaltioissa.

— Osapuolten markkinoiden määritelmän puuttumisesta esittämät väitteet

(157) Osapuolet väittävät, että komissio ei ole määritellyt maantieteellisiä markkinoita ja on sen vuoksi arvioinut vaikutuksia kauppaan väärin.

— Komission vastaus

(158) Komissio väittää, että maantieteellisten markkinoiden määrittelyllä ei ole ratkaisevaa merkitystä. Tämä johtuu siitä, että asiakirjanäyttö osoittaa osapuolten syyllistyneen rikkomiseen, jonka tavoitteena ja tuloksena oli kilpailun rajoittaminen. Rikkominen oli myös luonteeltaan omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Tämä päätelmä noudattaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomioita asioissa European Night Services ym. ja Volkswagen AG ([68]), joissa tuomioistuin katsoi, että komissiolla on velvollisuus määritellä markkinat EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan (nykyinen 81 artikla) nojalla tehdyssä päätöksessä, jos ilman tällaista määritelmää on mahdotonta määritellä, onko kyseessä oleva sopimus, yritysten yhteenliittymän päätös tai yritysten yhdenmukaistettu menettelytapa omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja onko sen tavoitteena estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai onko sillä tällainen vaikutus.

(159) Se, että euroalueen valuuttojen vaihtomaksuja koskeva sopimus koskee etupäässä Saksaa ja Saksan rajan läheisyydessä sijaitsevia Alankomaiden alueita, ei sulje pois vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Tuomioistuin on päättänyt useissa tapauksissa, että kilpailua rajoittava käyttäytyminen, joka luonteensa vuoksi ulottuu koko jäsenvaltion alueelle, vahvistaa markkinoiden kansallista lokeroitumista ja siten hidastaa taloudellista yhteenliittymistä, joka on perustamissopimuksen tavoitteena ([69]).

([68]) Yhdistetyt asiat T-374/94, T-375/94, T-384/94 ja T-388/94, European Night Services ym. v. komissio, yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomio 15.9.1998, Kok. 1998, s. II-3141, 93—95 ja 105 kohta ja asia T-62/98, Volkswagen AG v. komissio, tuomio 6.7.2000, Kok. 2000, s. II-707, 230 ja 231 kohta.

([69]) Katso muun muassa asia 8/72, Vereeniging van Cementhandelaren v. komissio, tuomio 17.10.1972, Kok. 1972, s. 977, 29 kohta ja asia T-29/92, SPO v. komissio, tuomio 21.2.1995, Kok. 1995, s. II-289, 229 kohta.

(160) Relevantiksi tuotteeksi on määritelty euroalueen valuuttojen vaihtopalvelu, jossa ainakin osa liiketoimea koskee seteleitä. Pankkien on ostettava ja myytävä seteleitä kansainvälisillä tukkumarkkinoilla, mikä on välitön seuraus ulkomaisen valuutan kotimaisesta kysynnästä. Tuomioistuin on katsonut asiassa Stichting Sigarettenindustrie ([70]), että yhdessä jäsenvaltiossa perustettujen yritysten välinen sopimus, joka kattaa ainoastaan sen valtion markkinat, vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, jos se koskee edes osittain tuotetta, joka on tuotu maahan toisesta jäsenvaltiosta.

G. YRITYKSET, JOILLE PÄÄTÖS ON OSOITETTU

(161) Tosiseikat osoittavat selkeästi, että Commerzbank AG ja Dresdner Bank AG ovat olleet suoraan osallisia rikkomiseen.

(162) Kysymys siitä, kenelle päätös on osoitettava, koskee ainoastaan seuraavia:

— Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG / Vereins- und Westbank AG:

— Deutsche Genossenschaftsbank / Deutsche Verkehrsbank AG / Reisebank AG.

(163) Lokakuun 15 päivänä 1997 pidetyn kokouksen aikoihin Vereins- und Westbank AG:n pääosakas oli silloinen Bayerische Vereinsbank AG. Bayerische Vereinsbank AG ja Bayerische Hypotheken- und Wechselbank AG sulautuivat 1 päivänä syyskuuta 1998 ja muodostivat Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG:n. Sulautumassa Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG:stä tuli Vereins- und Westbank AG:n pääosakas.

(164) Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG on Saksan toiseksi suurin pankkikonserni ja pitää itseään alueellisena pankkina, jossa Vereins- und Westbank AG on profiloitunut Pohjois-Saksan alueen pankiksi.

(165) Vaikka kokouskutsufaksi 15 päivänä lokakuuta 1997 järjestettyyn kokoukseen, jossa rikkomiseen syyllistyttiin, lähetettiin ainoastaan silloiseen Bayerische Vereinsbank AG:hen, silloisesta Bayerische Vereinsbank AG:stä ei kukaan osallistunut kokoukseen.

(166) Kutsun 15 päivänä lokakuuta 1997 pidettävään kokoukseen faksitse vastaanottanut työntekijä silloisessa Bayerische Vereinsbank AG:ssä näytti kutsun esimiehelleen, joka päätti, ettei osallistuminen ollut tarpeen. Faksin vas-

([70]) Yhdistetyt asiat 240–242, 261, 262, 268, 269/82, Stichting Sigarettenindustrie ym. v. komissio, tuomio 10.12.1985, Kok. 1985, s. 3831, 49 kohta.

taanottaja toimitti kutsun kuitenkin edelleen kollegalleen Vereins- und Westbank AG:hen, koska hän — toisin kuin esimiehensä — katsoi, että kokouksesta voisi saada hyödyllisiä tietoja.

(167) Vereins- und Westbank AG:tä ei kutsuttu kokoukseen, mutta siitä huolimatta eräs pankin työntekijöistä osallistui kokoukseen ([71]) ja myös edusti silloista Bayerische Vereinsbank AG:tä ([72]).

(168) Tämän vuoksi sekä Vereins- und Westbank AG että Bayerische Vereinsbank AG olivat edustettuina 15 päivänä lokakuuta 1997 pidetyssä kokouksessa tämän Vereins- und Westbank AG:n työntekijän kautta.

(169) Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG:n vastauksessa väitetiedoksiantoon todetaan, että Vereins- und Westbank AG ei ollut riippuvainen Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG:n euroalueen seteleiden vaihtomaksuja koskevasta politiikasta ([73]). Tämä osoittaa, että molemmat pankit toimivat itsenäisesti markkinoilla ja että Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG ei vaikuttanut Vereins- und Westbank AG:n päätökseen maksuista.

(170) Edellä esitetyn perusteella päätös osoitetaan sen vuoksi Vereins- und Westbank AG:lle sellaisenaan ja Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG:lle aiemman Bayerische Vereinsbank AG:n laillisena seuraajana.

(171) Deutsche Genossenschaftsbank AG omistaa 67 prosenttia Deutsche Verkehrsbank AG:n osakkeista. Deutsche Verkehrsbank AG omistaa Reisebank AG:n kokonaan, ja Reisebank AG:n hallintoneuvoston ainoat jäsenet ovat kolme Deutsche Verkehrsbank AG:n pääjohtajaa. Reisebank AG on ainoa Deutsche Genossenschaftsbank AG -konsernin yritys, joka harjoittaa ainoastaan vähittäisvaluuttakauppaa ([74]). Deutsche Verkehrsbank AG määräsi tytäryhtiönsä asioista osallistumalla kokouksiin ja keskusteluihin muiden pankkien kanssa (58–97 kohta). Deutsche Verkehrsbank AG oli aina täysin tietoinen kaikista euroalueen seteleiden vaihtomaksuja koskevista keskusteluista pankkien välillä. Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan ratkaiseva kriteeri määriteltäessä sitä, voidaanko perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohtaa soveltaa emo- ja tytäryhtiön välillä, on se, voiko tytäryhtiö määrätä markkinakäyttäytymisensä emoyhtiöstä riippumatta ([75]). Tässä tapauksessa Reisebank AG:llä ei ollut todellista itsemääräämisoikeutta määrätä omasta toiminnastaan suhteessa Deutsche Verkehrsbank AG:hen. Näin ollen Reisebank ei voinut rikkoa perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohtaa Deutsche Verkehrsbankista riippumatta ([76]).

(172) Edellä esitetyn perusteella päätös osoitetaan Deutsche VerkehrsBank AG:lle Reisebank AG:n emoyhtiönä.

H. **RIKKOMISEN KESTO**

(173) Commerzbank AG, Dresdner Bank AG, Deutsche Verkehrsbank AG, Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG ja Vereins- und Westbank AG tekivät EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohtaa rikkovan sopimuksen lokakuussa 1997. Sopimus tehtiin nk. siirtymävaiheen ajaksi, joka alkoi 1 päivänä tammikuuta 1999 ja päättyy 31 päivänä joulukuuta 2001.

([71]) Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG / Vereins- und Westbank AG:n vastauksessa väitetiedoksiantoon, s. 4 (asiakirja-aineisto, s. 3891) pankit väittävät, että vaikka Vereins- und Westbank AG:tä ei kutsuttu lokakuun 15 päivänä 1997 pidettyyn kokoukseen, pankki lähetti erään työntekijänsä kokoukseen silloisen Bayerische Vereinsbank AG:n edustajana.

([72]) Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG / Vereins- und Westbank AG:n vastauksessa väitetiedoksiantoon, s. 9 (asiakirja-aineisto, s. 3896), todetaan, että 15 päivänä lokakuuta 1997 pidettävään kokoukseen lähetetyn kutsufaksin vastaanottaja silloisessa Bayerische Vereinsbank AG:ssä näytti kutsun esimiehelleen, joka päätti, että osallistuminen ei ollut tarpeellista. Faksin vastaanottaja toimitti kuitenkin kutsun edelleen kollegalleen Vereins- und Westbank AG:hen, koska hän katsoi — toisin kuin esimiehensä — että kokouksessa voisi saada hyödyllisiä tietoja.

([73]) Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG / Vereins- und Westbank AG, s. 24 (asiakirja-aineisto, s. 3911).

([74]) Reisebank AG:n vastaus väitetiedoksiantoon, s. 2 (asiakirja-aineisto, s. 3696). Vastauksessaan väitetiedoksiantoon DG Bank ilmoitti, että se ei harjoita valuuttakauppaa (asiakirja-aineisto, s. 3689).

([75]) Merkittävin oikeustapaus, jossa käsitellään sitä, voidaanko perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohtaa soveltaa emo- ja tytäryhtiön välillä ja voivatko ne siten olla kartellin riippumattomia jäseniä, on ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen 12.1.1995 antama tuomio asiassa T-102/92, Viho v. komissio, Kok. 1995, s. II-17, 47—55 kohta (sellaisena kuin se on vahvistettu yhteisöjen tuomioistuimen 24.10.1996 antamassa tuomiossa asiassa C-73/95 P, Viho v. komissio, Kok. 1996, s. I-5457), jossa todettiin, että jos, kuten tässä tapauksessa tytäryhtiö, vaikka se on erillinen oikeushenkilö, ei vapaasti päätä käyttäytymisestään markkinoilla vaan noudattaa suoraan tai epäsuorasti sen täysin omistavan emoyhtiön ohjeita, nykyisen 81 artiklan 1 kohtaa ei sovelleta tytäryhtiön ja sen kanssa taloudellisen yksikön muodostavan emoyhtiön väliseen suhteeseen. Asiassa C-73/95 P 24.10.1996 annetun tuomion 16 kohta kuuluu seuraavasti: ”Parker ja sen tytäryhtiöt muodostavat siten yhden taloudellisen yksikön, jossa tytäryhtiöillä ei ole todellista itsemääräämisoikeutta määrätä toimistaan markkinoilla vaan ne noudattavat niitä määräävän emoyhtiön niille antamia ohjeita”.

([76]) Asiassa C-286/98P, Stora v. komissio, 16.11.2000 annetun tuomion 26 kohta, Kok. 2000, s. I-9925, kuuluu seuraavasti: ”Tähän on todettava, kuten yhteisöjen tuomioistuin on usein lausunut, että se, että tytäryhtiö on erillinen oikeushenkilö, ei riitä sulkemaan pois sitä mahdollisuutta, että emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa sen toiminnasta; näin on erityisesti silloin, kun tytäryhtiö ei päätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita” (ks. erityisesti em. asiassa ICI v. komissio annettu tuomio, 132 ja 133 kohta, asia 52/69, Geigy v. komissio, 14.7.1972 annettu tuomio, Kok. 1972, s. 787, 44 kohta, ja asiassa 6/72, Europemballage ja Continental Can v. komissio, 21.2.1973 annettu tuomio, Kok. 1973, s. 215, 15 kohta).

(174) Näin ollen kaikkien niiden osalta, joille tämä päätös osoitetaan, rikkominen on kestänyt 15 päivästä lokakuuta 1997 alkaen tähän päivään asti.

I. **KORJAUSTOIMENPITEET**

1 **Asetuksen N:o 17 3 artikla**

(175) Jos komissio toteaa, että perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohtaa on rikottu, se voi vaatia, että kyseessä olevat yritykset lopettavat tällaisen rikkomisen asetuksen N:o 17 3 artiklan mukaisesti ([77]).

(176) Tässä tapauksessa sopimus, jonka tavoitteena oli sopia a) tavasta, jolla euroalueen seteleiden vaihdosta veloitetaan (eli prosenttimääräinen palkkio) ja b) noin 3 prosentin tavoitehintatasosta (jotta menetettävistä valuutanvaihtotuloista saataisiin takaisin 90 prosenttia), tehtiin tulevaksi kolmen vuoden ajanjaksoksi, joka alkoi 1 päivänä tammikuuta 1999 ja päättyy 31 päivänä joulukuuta 2001.

(177) Sen vuoksi komissio edellyttää, että yritykset, joille tämä päätös osoitetaan, pidättäytyvät tästä lähtien sopimuksista, yhdenmukaistetuista menettelytavoista ja yhteenliittymien päätöksistä, joilla voi olla sama tai samanlainen tavoite tai vaikutus kuin sopimuksella, jota tämä päätös koskee.

2 **Asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta**

2.1 *Yleistä*

(178) Komissio voi asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan nojalla määrätä päätöksellään yrityksille tai yritysten yhteenliittymille sakon, joka on vähintään 1 000 ja enintään 1 miljoona euroa taikka tätä suurempi, mutta enintään 10 prosenttia kunkin rikkomiseen osallistuneen yrityksen tai yritysten yhteenliittymän edellisen tilikauden liikevaihdosta, jos ne tahallaan tai tuottamuksesta rikkovat EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohtaa.

(179) Sakon määrää määritellessään komission on otettava huomioon kaikki asiaankuuluvat olosuhteet ja erityisesti rikkomisen vakavuus ja kesto, jotka ovat ne kaksi kriteeriä, joihin nimenomaisesti viitataan asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa.

(180) Komissio noudattaa menetelmää, joka on selvitetty sen 14 päivänä tammikuuta 1998 annetuissa suuntaviivoissa asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen määrän laskennassa käytettävästä menetelmästä (jäljempänä "sakkoja koskevat suuntaviivat") ([78]).

(181) Kunkin rikkomiseen osallistuneen yrityksen osuus arvioidaan erikseen. Sakkoja määrätessään komissio ottaa erityisesti huomioon raskauttavat tai lieventävät seikat ja soveltaa sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annettua tiedonantoa soveltuvin osin ([79]).

2.2 *Sakkojen perusmäärä*

(182) Sakkojen määrän määrittelemiseksi komissio laskee perusmäärän, jota korotetaan raskauttavien seikkojen tai alennetaan lieventävien seikkojen perusteella. Perusmäärä määritellään rikkomisen vakavuuden tai keston perusteella.

2.2.1 Vakavuus

(183) Arvioidessaan rikkomisen vakavuutta komissio ottaa huomioon rikkomisen luonteen, sen todellisen vaikutuksen markkinoihin, jos se on mitattavissa, ja merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden laajuuden.

(184) Tässä tapauksessa sopimuksen tavoitteena oli sopia a) tavasta, jolla euroalueen seteleiden vaihdosta veloitetaan (eli prosenttimääräinen palkkio) ja b) euroalueen seteleiden vaihdossa sovellettavasta hintatasosta tavoitehinnan muodossa (jotta saataisiin takaisin 90 prosenttia menetettävistä valuutanvaihtotuloista). Perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan a alakohdassa kielletään nimenomaisesti sekä suora että epäsuora hintojen ja muiden kaupankäyntiehtojen sopiminen. Kyseinen rikkominen on luonteeltaan hyvin vakava perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan rikkominen.

(185) Sopimuksen panivat täytäntöön Commerzbank AG, Dresdner Bank AG, Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG, Vereins- und Westbank AG ja Deutsche Verkehrsbank AG (147 ja 148 kappale).

(186) Rikkominen vaikutti kuitenkin rajoitettuun osaan yhteismarkkinoita eli Saksaan, jonka sopimus kattoi kokonaan, ja lisäksi Saksan rajan läheisyydessä sijaitseviin Alankomaiden alueisiin.

([77]) EYVL L 13, 21.2.1962, s. 204/62.

([78]) EYVL C 9, 14.1.1998, s. 3.

([79]) EYVL C 207, 18.7.1996, s. 4.

(187) Koska rikkominen on luonteeltaan hyvin vakava perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan rikkominen, mutta sen vaikutus on rajoittunut Saksaan ja Saksan rajan läheisyydessä sijaitseviin Alankomaiden alueisiin, komission loppupäätelmänä on, että kyseinen sopimus muodostaa yhteisön kilpailusääntöjen vakavan rikkomisen.

(188) Kun on kyse vakavasta kilpailusääntöjen rikkomisesta, todennäköisten sakkojen ehdotettu suuruus mahdollistaa yritysten erilaisen kohtelun, jossa otetaan huomioon rikkojien todelliset taloudelliset mahdollisuudet vahingoittaa kilpailua huomattavasti ja asetetaan sakot riittävän suuriksi niiden estävän vaikutuksen varmistamiseksi.Tämä on erityisen tarpeellista, kun rikkomiseen osallistuneet yritykset ovat hyvin eri kokoisia, kuten tässä tapauksessa.

(189) Tätä varten kyseiset yritykset voidaan periaatteessa jakaa kahteen luokkaan yritysten koon perusteella ja sen perusteella, mikä on niiden suhteellinen merkitys merkityksellisillä markkinoilla. Vertailu perustuu tulotietoihin viimeiseltä tilikaudelta, jolta on saatavilla tarkastetut tiedot.

(190) Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat Commerzbank AG, Dresdner Bank AG, Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG ja Deutsche Verkehrsbank AG. Vereins- und Westbank AG kuuluu toiseen luokkaan.

(191) Tämän perusteella lähtökohtana sakkojen määrittelemiselle kyseisillä yrityksillä merkityksellisillä markkinoilla olevan suhteellisen merkityksen perusteella käytetään näissä luokissa seuraavia perusmääriä:

Commerzbank AG	10 miljoonaa euroa,
Dresdner Bank AG	10 miljoonaa euroa,
Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG	10 miljoonaa euroa,
Deutsche VerkehrsBank AG	10 miljoonaa euroa,
Vereins- und Westbank AG	2 miljoonaa euroa.

(192) Sen varmistamiseksi, että sakolla on riittävä varoittava vaikutus, komissio tarkastelee seuraavassa, missä määrin yksittäisten yritysten sakon perusmäärää mahdollisesti on tarkistettava.

(193) Commerzbank AG:n, Dresdner Bank AG:n ja Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG:n osalta komissio katsoo, että yritysten markkina-asemaan perustuvaa sakon perusmäärää on tarkistettava ylöspäin kyseisten yritysten suuruuden ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi.

(194) Varoittavan vaikutuksen luomiseksi 191 kappaleessa vahvistettua sakon perusmäärää olisi nostettava Commerzbank AG:n, Dresdner Bank AG:n ja Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG:n osalta 10 miljoonaa euroa eli 20 miljoonaan euroon.

2.2.2 Kesto

(195) Kuten aiemmin on mainittu komissio katsoo, että perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan rikkomisen katsotaan kestäneen kaikkien niiden osalta, joille tämä päätös on osoitettu, 15 päivästä lokakuuta 1997 tähän päivään saakka (173 ja 174 kappale). Sen vuoksi vakavuuden perusteella määriteltyä sakon perusmäärää (191 kappale) korotetaan 40 prosenttia kunkin yrityksen osalta.

(196) Näin ollen komissio määrittelee sakkojen perusmäärät seuraavasti:

Commerzbank AG	28 miljoonaa euroa,
Dresdner Bank AG	28 miljoonaa euroa,
Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG	28 miljoonaa euroa,
Deutsche VerkehrsBank AG	14 miljoonaa euroa,
Vereins- und Westbank AG	2,8 miljoonaa euroa.

2.3 *Yksittäiset sakot*

(197) Kunkin yrityksen sakkoa määritellessään komissio on velvollinen arvioimaan raskauttavat tai lieventävät seikat kunkin yksittäisen yrityksen osalta ja soveltamaan sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annettua tiedonantoa soveltuvin osin.

(198) Käsiteltävänä olevaan tapaukseen ei liity raskauttavia tai lieventäviä seikkoja.

2.4 *Määrättyjen sakkojen määrä*

(199) Komissio määrää neuvoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan nojalla määrättävät sakot seuraavasti:

Commerzbank AG	28 miljoonaa euroa,
Dresdner Bank AG	28 miljoonaa euroa,
Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG	28 miljoonaa euroa,
Deutsche VerkehrsBank AG	14 miljoonaa euroa,
Vereins- und Westbank AG	2,8 miljoonaa euroa,

ON TEHNYT TÄMÄN PÄÄTÖKSEN:

1 artikla

Commerzbank AG, Dresdner Bank AG, Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG, Deutsche Verkehrsbank AG ja Vereins- und Westbank AG ovat rikkoneet EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohtaa osallistumalla sopimukseen, jonka tavoitteena oli sopia a) tavasta, jolla euroalueen seteleiden vaihdosta veloitetaan (eli prosenttimääräinen palkkio) ja b) noin 3 prosentin tavoitehintatasosta (jolla saataisiin takaisin 90 prosenttia valuuttakurssimarginaalituloista) 1 päivänä tammikuuta 1999 alkaneen siirtymävaiheen aikana.

2 artikla

Edellä 1 artiklassa mainittujen yritysten on lopetettava 1 artiklassa mainittu rikkominen välittömästi, jolleivat ne jo ole tehneet niin. Niiden on pidättäydyttävä toiminnasta tai menettelytavoista, joilla on sama tai samanlainen tavoite tai vaikutus kuin rikkomisella.

3 artikla

Täten 1 artiklassa todetusta rikkomisesta määrätään seuraavat sakot:

Commerzbank AG	28 miljoonaa euroa,
Dresdner Bank AG	28 miljoonaa euroa,
Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG	28 miljoonaa euroa,
Deutsche VerkehrsBank AG	14 miljoonaa euroa,
Vereins- und Westbank AG	2,8 miljoonaa euroa.

4 artikla

Edellä 3 artiklassa määrätyt sakot on maksettava kolmen kuukauden kuluessa tämän päätöksen tiedoksiantamisesta seuraavalle Euroopan komission tilille:

Tilinumero: 642-0029000-95

IBAN-koodi: BE76 6420 0290 0095

SWIFT-koodi: BBVABEBB

Pankki:

Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (BBVA) SA
Avenue des Arts, 43 / Kunstlaan 43
B-1040 Bruxelles/Brussel

Tämän määräajan jälkeen peritään korko, joka vastaa Euroopan keskuspankin perusrahoitusoperaation korkoa sen kuukauden ensimmäisenä työpäivänä, jona tämä päätös on tehty, ja johon lisätään 3,5 prosenttiyksikköä.

5 artikla

Tämä päätös on osoitettu seuraaville:

1. Commerzbank AG
   Kaiserplatz
   D-60261 Frankfurt am Main

2. Dresdner Bank AG
   Jürgen-Ponto-Platz 1
   D-60329 Frankfurt am Main

3. Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG
   Am Tucherpark 16
   D-80538 München

4. Deutsche VerkehrsBank AG
   Friedrich-Ebert-Anlage 2-14
   D-60325 Frankfurt am Main

5. Vereins- und Westbank AG
   Alter Wall 22
   D-20454 Hamburg.

Tämä päätös on täytäntöönpanokelpoinen Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 256 artiklan mukaisesti.

Tehty Brysselissä 11 joulukuuta 2001.

Komission puolesta
Mario MONTI
Komission jäsen

LIITE

ITÄVALTA

(euroa)

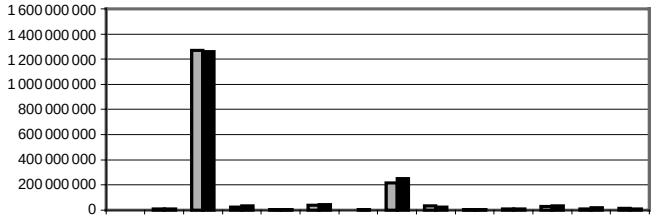

BELGIA

(euroa)

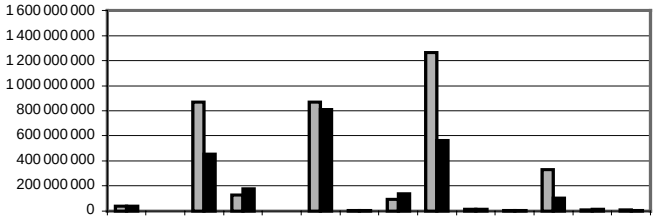

SUOMI

(euroa)

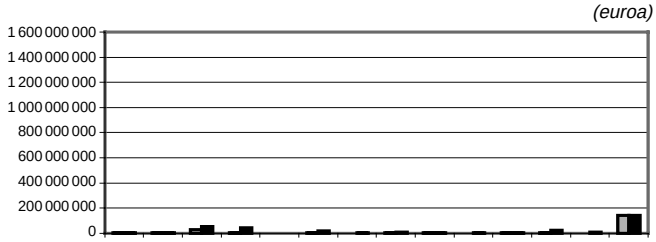

RANSKA

(euroa)

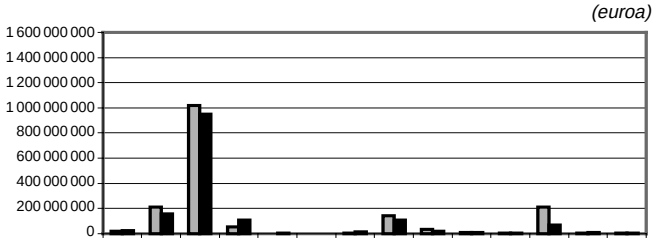

SAKSA

(euroa)

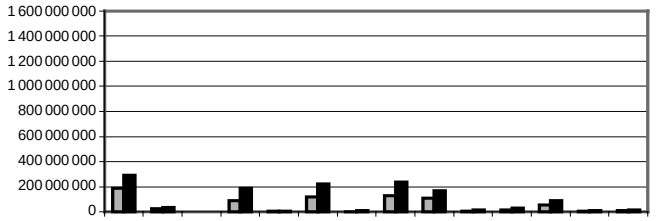

IRLANTI

(euroa)

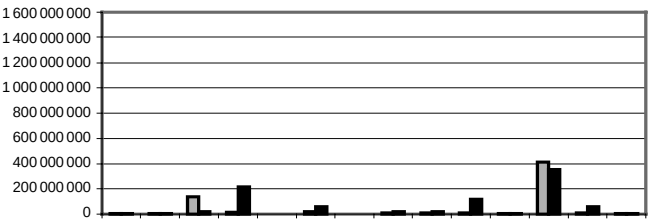

ITALIA

(euroa)

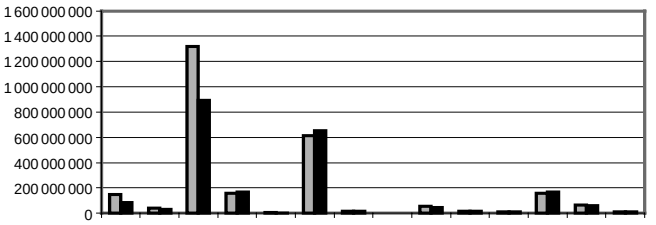

LUXEMBURG

(euroa)

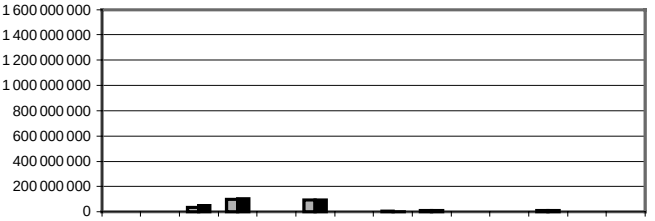

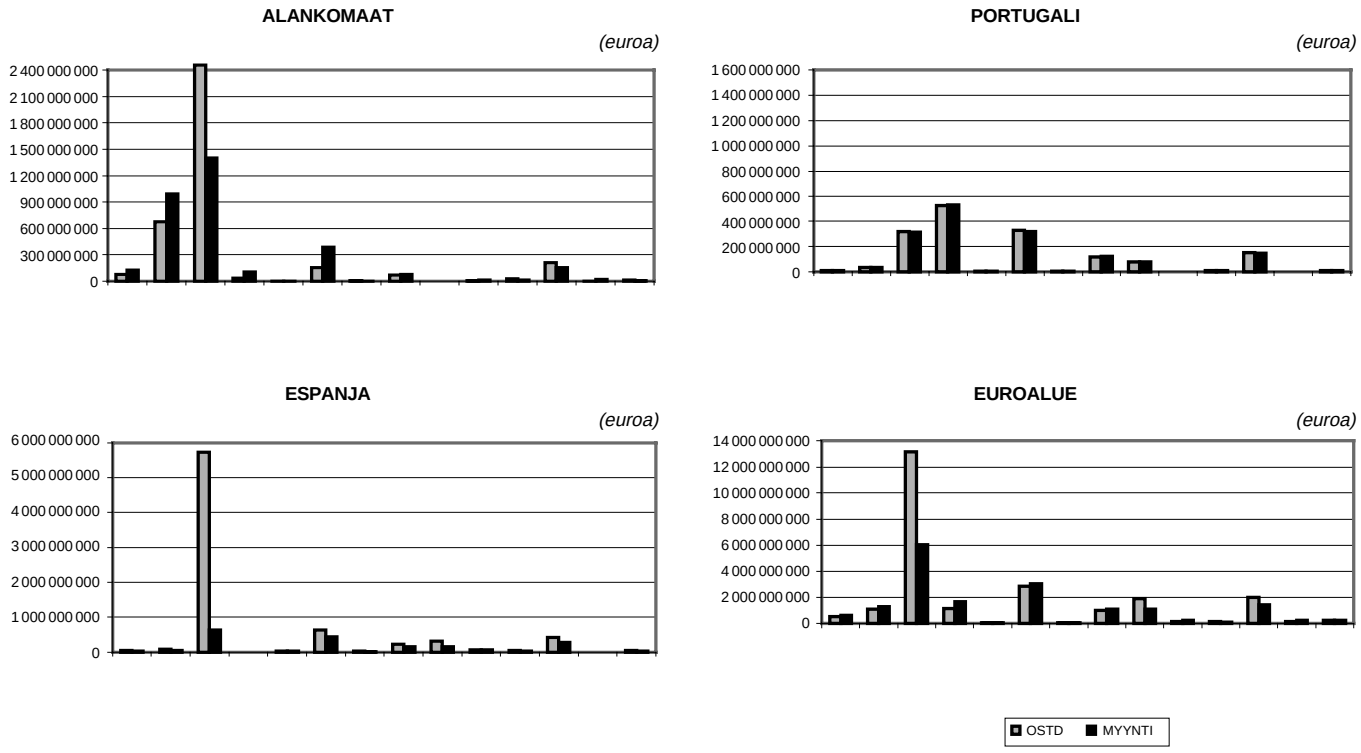

Euroalueen valuuttojen osto- ja myyntimäärät maittain (1998)

(HUOM: Alankomaiden, Espanjan ja euroalueen osalta asteikko erilainen).